

30

LET

VĚZEŇSKÉ SLUŽBY
ČESKÉ REPUBLIKY

30
LET
VĚZEŇSKÉ SLUŽBY
ČESKÉ REPUBLIKY

30 LET VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY

Vydavatel: Vězeňská služba České republiky, Soudní 1672/1a, 140 67 Praha 4, IČ 00212423

Autor: Aleš Kýr, Václav Jiříčka a další

Editor: Robert Blanda

Grafická úprava: Karel Neuvirt

Foto: Vězeňská služba České republiky, archiv redakce

Adresa redakce: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, poštovní příhrádka 3, PSČ 140 67 Praha 4

<http://www.vscr.cz>

telefon 244 024 111 (ústředna), 244 024 412, 244 024 415, fax: 241 409 072

e-mail: to@grvs.justice.cz

© Vězeňská služba České republiky, Praha 2023

ISBN: 978-80-908581-4-5

Vážení čtenáři, milí kolegové a příznivci českého vězeňství,

stejně jako naše republika a mnoho dalších státních institucí, i my si letos připomínáme 30 let existence našeho sboru, Vězeňské služby České republiky. K tomuto výročí jsme pro vás, kteří jste jakkoli profesně či zájmově spojeni s vězeňstvím, připravili knihu, která mapuje nejen oněch zmíněných třicet let nejmladší historie, ale i hlubší a vzdálenější historický kontext. Seznámíte se v ní tedy nejen s historií, ale i s přítomností vězeňské služby a také s nejvýznamnějšími historickými objekty, ve kterých fungují naše nápravná zařízení.

Vězeňská služba České republiky funguje již 30 let. Během této doby poskytuje specifické služby, kterými chrání společnost před nebezpečnými pachateli trestné činnosti a kterými také pomáhá narovnávat vztahy mezi pachateli a společností, pachateli a oběťmi. Zároveň pracuje i se vztahy mezi pachateli a jejich nejbližšími, kteří často bývají v roli dalších obětí rovněž velmi citlivě zasaženi.

Připravovat pachatele trestné činnosti odsouzené k trestu odnětí svobody na důstojný a bezpečný život po propuštění z vězení je tradiční úlohou nás všech, kteří ve vězeňství působíme. Současná vězeňská služba naplňuje krok za krokem teze, na nichž spočívá moderní vězeňství. Naplňuje je v podmínkách, které ve své třicetileté historii mohla jen málokdy označit za optimální. Jsem pyšný a hrdý na všechny své kolegy a kolegyně, kteří svoji práci, svou službu, své poslání, myslí vážně, spojili ji se svým osobním životem a slouží své zemi, svým kolegům i blízkým.

Když před třiceti lety vznikla samostatná Česká republika a v rámci tohoto procesu i Vězeňská služba České republiky, bylo na čem stavět. Tradice vysoké úrovně péče o delikventy a odborné metody usilující o jejich nápravu a návrat do společnosti byly v naší minulosti již položeny, a i přes nepříznivá historická období, kdy bylo naše vězeňství represivním nástrojem totalitních režimů, odborný fundament ve své podstatě přetrvával. I díky těmto historickým základům posouváme české vězeňství společně směrem ke společenskému ideálu. Tedy ke službě, která má především

pomáhat, narovnávat vztahy a připravovat na tzv. bezpečně propuštění. Samozřejmě není ani dnes vše ve vězeňství ideální, ba ani optimální. Vysoké počty vězňených osob, s tím spojená přeplněnost věznic, nenaplněnost plánovaných stavů personálu, stále ještě nízká atraktivita našeho povolání, to vše jsou skutečnosti, které nelze skrývat. Mohu jen říci, že nepolevujeme ve snaze co nejvíce eliminovat dopady těchto negativních jevů na naši praxi. Jak konkrétně se tato snaha projevuje především v odborné oblasti, lze zjistit nejen na našich stránkách a sociálních sítích, ale i v dostupných zprávách o českém vězeňství.

Během třiceti let trvání vězeňské služby se české vězeňství bezpochyby otevřelo laické i odborné veřejnosti. Důkazem je i kniha, kterou právě držíte v rukou. Náš sbor je aktivní v mediálním prostředí. Vězeňská služba se každoročně účastní řady veřejných akcí, přehlídek a veletrhů, kde představuje široké i odborné veřejnosti práci a fungování sboru. Cílem účasti na těchto akcích je nejen ukázat veřejnosti, jak vězeňská služba funguje a proč tak funguje, ale také přivést do sboru nové lidi.

Vězeňská služba je členem všech důležitých mezinárodních organizací sdružujících pracovníky ve vězeňství. Udržíme těsnou spolupráci s partnerskými vězeňskými službami sousedních zemí. Dlouhodobě také spolupracujeme se všemi ostatními bezpečnostními sbory, s armádou či hradní stráží. Je nanejvýš potěšující, že naše spolupráce na všech úrovních přesahuje pouhou formální a profesní rovinu a že v jejím rámci často vznikají pevná osobní pouta.

Závěrem bych využil této příležitosti k poděkování příslušníkům a zaměstnancům naší vězeňské služby. Jejich práce je složitá. Je těžší, než si kdo z mimovězeňského profesního prostoru dokáže představit. Pracují v nelehkých podmínkách, v prostředí často velmi negativním, s klienty velmi problematickými, zároveň v neoptimálním počtu zaměstnanců. Přesto odvádějí dobrou a kvalitní práci. Jsem rád, že tato naše výroční publikace je i poděkováním a vzdáním pocty jejich práci.

genmjr. Mgr. **Simon Michailidis**, MBA

CO JSME SE ZA 30 LET NAUČILI A CO JEŠTĚ ZBÝVÁ

PhDr. **Václav Jiříčka**, Ph.D.

Zrcadlo dědictví českého vězeňství

Jen málo institucí je tak konzervativních a rezistentních vůči změnám jako vězeňství. Podstatná část tohoto trochu zvláštního dědictví byla našimi předchůdci tvořena od starověku přes středověk nejméně do poloviny 18. století. Tehdy teprve přestávalo být věznění pouhým uměním zavřít a nepustit, zabásnout, zašít, zamuchlovat a vůbec izolovat od společnosti, trestem pro trest, vězněním pro věznění, leda by šlo o přípravu odsouzence na mrzačení těla nebo trest smrti. Tehdy také žaláře přestávaly podléhat místní vrchnosti, která do té doby nebyla nucena dbát o zdraví či nápravu člověka činného zlo – zločince, jehož důstojnost byla brána v potaz snad jen v případech, kdy šlo o šlechtice s právními výsadami. Také to však byla doba, v které absolutistický stát ve vězení objevil ekonomický potenciál v podobě levné pracovní síly.

S příchodem humanismu, zejména pozdějšího osvícenství, začal být i život vězně vnímán jako hodný ochrany. Po zetátnění vězeňství v roce 1852 začala v našich zemích vznikat první současná – ano, stále ještě současná – vězeňská zařízení. A již tehdy se tak dělo přestavbami nevyužívaných objektů (středověkého hradu Mírov či barokního kláštera ve Valdicích), než byly o dekády později postaveny tehdy moderní věznice Bory v Plzni a Pankrác v Praze.

Další základní kameny současného českého vězeňství pak byly položeny za první republiky, avšak už zanedlouho jimi hned dvakrát otřásl vlády totalitních režimů i s jejich koncentračními a pracovními tábory a politickými vězni. Přesto se v druhé polovině 60. let 20. století podařilo reformovat výkon trestu odnětí svobody tak, aby se co nejlépe blížil mezinárodním standardům, včetně Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni doporučených jen několik let předtím Organizací spojených národů. Tehdy dostal podporu i systematický penologický výzkum zaměřený na studium osobnosti vězněného pachatele a možnosti jeho nápravy.

Když tedy v roce 1993 transformací ze Sboru nápravné výchovy vznikla Vězeňská služba České republiky, nezačínala a ani nemohla začínat na zelené louce. Tím spíše se potřebovala jasně vymezit, vykolíkovat na staré louce hřiště podle nových parametrů a nalézt vhodné vzory. Vedle příkladů z první republiky jeden takový našla v myšlenkách kněze, pedagoga, spisovatele a politika Františka Josefa Řezáče. Ten přes své poměrně krátké působení ve vězeňství v porevoluční době po roce 1848 dokázal velmi jasně a naléhavě formulovat ideály humanizace vězeňství a nezbytnost výchovy a vzdělávání vězněných, stejně jako potřebu

individuální péče a navazující postpenitenciární podpory po propuštění. Při pohledu do zrcadla tohoto širokého dědictví se nelze ubránit zamyšlení, jakou měrou byl Řezáč – v mládí snilek a buřič a ke stáru spíš poněkud rozmrzelý samotář – vizionářem, který předběhl ducha své doby, a nakolik to bylo spíše samotné české vězeňství, které tolikrát uvízlo na cestě plné historických překážek.

Co jsme se naučili za 30 let

Mezi pěstí a špičkou nosu

Jakým metrem poměřit, co může jedna instituce změnit za 30 let? Dnešní příslušníci a občanští zaměstnanci se v kurzech základní odborné přípravy učí vyjmenovat, že koncepce českého vězeňství z roku 1992, formulovaná již v duchu Evropských vězeňských pravidel. Ta s sebou přinesla zbavení přímého vlivu politických stran (depolitizaci), zbytečných militantních prvků (demilitarizaci), neúměrné byrokracie spojené s centrálním řízením (decentralizaci), a v neposlední řadě také humanizaci. Při vytyčení nového hřiště se s těmi prvními třemi „de-“ vězeňství dokázalo vyrovnat rychle, s humanizací to však bylo složitější. Základní princip přirozené svobody a rovnosti člověka, který formuloval anglický osvícenský filozof John Locke, totiž že svoboda tvé pěstí končí na špičce mého nosu, si jedni měli tendenci vysvětlovat spíše z pozice vlastníků pěstí, zatímco druhým se snáze vcitlovalo do nositelů křehkého nosu. S každým dalším „zápasem“ se však prohlubovalo poznání, že na místo dělení na „pěstaře“ a „nosáře“ je zcela v pořádku hledat rovnováhu mezi vstřícností a důslednými pravidly, volným prostorem a řádem, že nikdy nemůže být jedno na úkor druhého a také, že jde o nikdy nekončící proces citlivého vážení na lékárnických vahách, které nekalibruje Vězeňská služba, ale vyspělost celé společnosti.

Česká ulička k inspiraci těmi nejlepšími

Metafora chytré příhrávky „českou uličkou“ do prostoru dalšímu spoluhráči, který přebírá míč a posouvá ho dál k bráně, zahrnuje znalost kontextu „hry“, zajištění dobrých podmínek a zaměření na předem známý cíl. Právě tak by se ale neobešla bez touhy spolupracovat s ostatními, vnímat aktuální potřeby a učit se novému. V tomto smyslu lze k „české uličce“ přirovnat i nebyvalou inspiraci jinými vězeňskými službami, ať už těmi, které se staly současnými pionýry na poli penologie (Kanada, Anglie a Wales, severské země, Spojené státy americké, Švýcarsko), nebo těmi, které úspěšně prošly podobným transformačním procesem (Braniborsko, Sasko). Vznikla řada přátelství a partnerství napříč střeoevropským prostorem (Bavorsko, Rakousko, Slovensko, Polsko, Maďarsko), ale i mnohem dál, v neposlední řadě též prostřednictvím mezinárodních organizací, jichž se Vězeňská služba stala aktivním členem (ICPA, Europris). Byla navázána spolupráce s řadou univerzitních pracovišť, mezi bezpečnostními sbory, na mezirezortní a multidisciplinární bázi. Doslova rozkvetla zprvu jen opatrná spolupráce s organizacemi z neziskového sektoru. Stačilo mít tedy oči otevřené, zkoumat, co se osvědčilo jinde, a inspirovat se tím nejlepším, co bylo k dispozici.

Tak se Vězeňská služba mohla posunout z pozice málo transparentního solitéra schovaného „za dráty“ do postavení otevřeného, důvěryhodného partnera. V medicíně, adiktologii, vzdělávání a zaměstnávání vězňů i mnohých technických a specifických odvětvích se jí dařilo zavádět standardy a služby obvyklé v běžném civilním sektoru. Bylo tak snazší nalézt společnou řeč napříč obory a odvětvími, ale hlavně s nimi dál udržovat krok.

Dynamická bezpečnost nás naučila, že součástí ochrany prostředí před hrozbami a riziky nejsou jen technická řešení, ale také lidé a vztahy mezi nimi. Mimo jiné to přispělo i ke zmírnění obav u zaměstnavatelů, obcí a občanů - odsouzení se častěji stávali smysluplně zaměstnatelnými i ve firmách a společnostech mimo areály věznic, a v oborech, v nichž by se dříve neměli šanci uplatnit. Jejich pomoc při zajišťování technických služeb se v řadě obcí stala běžným a vítaným jevem, který byl dříve nemyslitelný. Obraz vězněných osob u veřejnosti se tak postupně začal zlepšovat. Ostatně i sama Vězeňská služba přestala pasivně vyčkávat, až bude oslovena médií, a naopak začala sama aktivně prezentovat svou práci.

Když od 90. let 20. století rozvinuté vězeňské systémy začaly upírat pozornost k vývoji nástrojů pro hodnocení pachatelů a predikci rizika recidivy, jako úspěšně se ukázaly intervenční programy zohledňující principy kriminogenních rizik, potřeb a responzivity (RNR) formulované kanadskými kriminology. Trest odnětí svobody jako takový, v němž nebyl uplatňován intervenční přístup, se přitom ukazoval jako neúčinný. Historické paradigma, že „smyslem trestu je především trest sám“, nenalezlo ve výsledcích kriminologických studií u většiny odsouzených oporu. Přijetí principů RNR nastartovalo ve Vězeňské službě snahu o získání vlastního nástroje hodnocení rizik, ušitého na míru českým podmínkám. Na základě volné inspirace nástrojem OASys, vyvinutým v Anglii a Walesu a používaným v dalších evropských zemích, vznikl a přešel do praxe nástroj SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených). Ten posunul české vězeňství do vyšší ligy nejen přesnější diferenciací odsouzených, ale rovněž kvalifikovaným výběrem

efektivních intervencí. O SARPO pravidelně projevují zájem či se jím nechávají inspirovat i jiné vězeňské služby. V těchto specifické oblasti není nesmělé říci, že se žák stal učitelem. Díky nástroji SARPO mohlo být cíleně rozvíjeno specializované zacházení, včetně řady standardizovaných programů – některé byly převzaty odjinud, jiné byly s odborníky ušity na míru lokálním potřebám. Pravidla dostala i jejich evaluace, tj. systematické vyhodnocování kvality. Sledování vlastních poskytovaných intervencí dovolilo vyžadovat kvalitu služeb i od pracovníků docházejících za vězni z jiných organizací, kterých kontinuálně přibývá. Bez nich by se nemohla dostatečně rozvíjet ani tolik potřebná postpenitenciární péče, stejně jako je bez nich obtížně představitelná restorativní justice s její snahou o obnovení poměrů a zhojení vztahů po způsobené újmě.

To vše českým vězeňstvím rezonovalo a proměňovalo jej lepšimu.

Co ještě zbývá

Přemíra vidu nedokonavého v předchozích odstavcích, naznačující neukončenost výše popsaných dějů, předjímá, že - až na výjimky - ještě dlouho nebude dosaženo premiantských pozic a ještě mnoho musí být dále rozvíjeno a zlepšováno. České vězeňství ještě stále nevzkvétá tak, jak by mohlo a mělo.

Podle principu normality, uplatňovaného původně v severovýchodních zemích a pronikajícího do řady dalších vězeňských systémů, by se každodenní život ve vězení měl od obvyklého života lišit co možná nejméně, tedy ideálně pouze v samotném odnětí svobody. Tomu však dosud brání příliš mnoho překážek.

„Mnohé naše staré věznice jsou stavebně v bídném stavu. Je svrchovaně naléhavá potřeba, aby postupně byly adaptovány tak, že by na dobu odpočinku a na noc každý vězeň byl izolován.(...) Kdyby žádané adaptace byly provedeny, bylo by to opatření velmi úspěšné, neboť by bylo možné pak počet trestnic zmenšit a vedle kázeňsko-výchovného pokroku by bylo možné racionálněji organizovat vězeňskou práci podle dobrých vzorů, zejména severských.“ Takto si autor textu (jazykově upraveného) JUDr. Emil Lány, za první republiky pověřený organizací a správou československého vězeňství a později jmenovaný prezidentem Vrchního zemského soudu, posteskl již v roce 1928 nad hlavními bolestmi vězeňství.

Nejen bez snížení počtu vězňů, ale i bez zásadní proměny vězeňského prostředí bude snaha o proměnu českého vězeňství obtížná.

Ne že by se postupně nezlepšoval technický stav vězeňských budov. Ani nejmodernější zasíťování, zateplení a vybavení však nezakryje fakt, že naprostá většina českých věznic zkrátka vznikla za jiným účelem a pro jiný typ věznění, než jaký odpovídá současným potřebám. Když už se nejedná o historické objekty, dnes paradoxně s vyšší obsazeností, než na jakou byly původně vyprojektovány

(Plzeň – Bory, Pankrác, vazební věznice v centrech měst z konce 19. století), pak jde o různé adaptované objekty bývalých pracovních lágrů, armádních ubytoven a jiných, za jiným účelem postavených zařízení. Místo cel pro jednoho či pro dva jsou vězni ubytováni po šesti či po deseti. Dostatečné prostory pro práci, výrobní dílny, terapie a léčbu chybí, nebo jsou nedostatečné. Udržení sebeobsluhy a samostatnosti v tak obvyklejších věcech jako je vaření, praní, žehlení a jiné běžné domácí povinnosti, stejně jako smysluplné trávení volného času či sebezvzdělávání je ztíženo. Nahrazení alespoň části starých a nevyhovujících věznic novými stavbami přinese nejen významné snížení prizonizace – jevu, kdy jedinci (vězni i zaměstnanci) přijímají svérázná, všelijak pokroucená a často samoúčelná pravidla vězeňského prostředí na úkor reintegrace do společnosti, ale i nový pocit důstojnosti a hrdosti.

A tak, i když má Vězeňská služba poměrně jasnou představu o tom, jak by v novém, účelně rozvrženém a důstojném prostředí dokázala motivovat a doprovázet vězně ke změně, zůstává závislá na zastaralých podmínkách, které jí vytváří stát. Netrpí tím pouze vězni. Trpí tím především celá společnost, občané odkázaní na to, že jednoho dne bu-

městnance,“ stojí před vchodem do dolnosaské věznice v Oldenburgu. Z dat je známo, že náročná práce příslušníků a zaměstnanců ve vězeňství má přímé dopady na jejich duševní i fyzické zdraví, vztahy a pocit životní spokojenosti. Lepší pracovní podmínky a atmosféra na pracovišti kromě toho pozitivně ovlivňují i motivaci, schopnosti, chování a výsledky. Bez toho zůstávají i sebelepší vězeňské programy a zacházení účinné jen z poloviny. A jaké u zaměstnance Vězeňské služby rozvíjet dovednosti? Komunikovat s ostatními. Učit se od zkušenějších. Nezapomenout být sám sebou - každý může nabídnout něco, čím může podpořit kolegy i vězněné osoby. Chovat se k druhým tak jak by sám chtěl, aby se oni chovali k němu. Být vzorem pro své okolí.

V neposlední řadě se ukazuje, jak prospěšné je propojovat vězeňské prostředí s místními komunitami a dobrovolníky. Bude jen ku prospěchu věci, pokud budou věznice i nadále moci vytvářet vlastní lokální sítě spolupracujících institucí a organizací s potenciálem pomáhat odsouzeným v tíživých životních situacích během věznění i po propuštění. Jakkoliv postpenitenciární péče jako taková nespadá do kompetencí Vězeňské služby, vytváření podhoubí pro sociální síťování

dou mít za sousedy propuštěné vězně, kteří by mohli mít ve 21. století – podobně jako v jiných zemích - mnohem lepší podmínky k zapojení do beztrestného života.

České vězeňství se v uplynulých letech zcela správně oprostilo od plošného škatulkování, předsudků a nepotvrzených dohadů ve prospěch hodnocení rizik a postupech založených na výsledcích. To však nestačí. V budoucnu bude třeba klást větší důraz na podporu protektivních faktorů, které namísto ukazování na zdroje selhávání podporují silné stránky jedince, a na posilování procesu desistence – tj. aktivní a cílené ukončování kriminální kariéry. Studie ukazují, že nejlepší výsledky přináší kombinace práce, terapie a sebeobsluhy v prostředí s jasnými pravidly, ale i prostorem pro seberozvíjení.

Mezi velké budoucí úkoly patří péče o zaměstnance. „Ve všem, co učiníte pro vězně, nezapomínejte ani na za-

a koordinace jednotlivých služeb státu, nestátních organizací, zaměstnavatelů, církví, dobrovolníků a dalších hraje klíčovou roli.

Práce na dalších 30 let je tedy dost. Kéž je přes svou nesmírnou namáhavost a obtížnost naplněna nadějí, odhodláním a smyslem. V současnosti tematizovaná umělá inteligence, spojená s očekávaným nástupem automatizace řady pracovních činností, neučiní z práce ve vězeňství ohroženou profesi, naopak: Lze očekávat a snad i doufat, že práce s druhými lidmi a služba druhým lidem zůstane jednou z těch nejhodnotnějších činností, jakých je člověk ze své podstaty vůbec schopen.

Ať se k takové službě druhým, službě společnosti, může i v mnoha dalších letech hrdě hlásit také Vězeňská služba České republiky!

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY

V letošním roce si připomínáme 30 let od doby, kdy po rozpadu Československa vznikla k 1. 1. 1993 společně se samostatnou Českou republikou i Vězeňská služba ČR. Zřízení VS ČR v lednu 1993 vycházelo z politických a společenských změn let minulých a symbolizovalo návrat k humanistickým tradicím českého vězeňství. Klíčovým legislativním aktem při zřízení Vězeňské služby se stal zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské a justiční strážní ČR. Došlo k podstatnému zcivilnění VS ČR a aktuálními úkoly byla nutnost lepšího vzdělávání vězeňského personálu a modernizace výkonu vazby a trestu, resp. zacházení s vězňnými osobami se zřetelem na dodržování jejich lidských a občanských práv. Svůj podíl na úspěšném zvládnutí zmíněných úkolů má i začátkem 90. let obnovená vězeňská duchovní služba. V další fázi se VS ČR zaměřila na změnu svého vnějšího obrazu, poznamenaného dvěma totalitními režimy. Z toho důvodu byla zahájena kontinuální spolupráce nejen s médii, ale i se zahraničními partnery.

Vězeňská služba České republiky se za 30 let stala respektovaným ozbrojeným sborem a spolehlivým partnerem pro organizace doma i v zahraničí. Zacházení s vězňnými osobami a jejich náprava se dostala na úroveň západních evropských států. Reforma českého vězeňství společně se zkvalitňováním práce VS ČR tak, aby ještě lépe sloužila českému státu, ale samozřejmě není u konce. Vězeňská služba České republiky je odhodlána i nadále intenzivně pracovat na naplňování cílů a úkolů stanovených v Koncepti vězeňství do roku 2025, rozvíjet spolupráci se svými partnery a budovat dobré a transparentní vztahy s veřejností.

Posláním Vězeňské služby ČR je zajišťovat výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a bezpečnost a pořádek v soudních budovách. Vězeňská služba spravuje a střeží vězňnice a detenční ústavy. Dále střeží, předvádí a eskortuje vězňné osoby. K dalším úkolům patří výzkum v oboru penologie, jehož výsledky aplikuje v praxi. Vězeňská služba jako součást trestní justice respektuje právní řád České republiky, Listinu základních práv a svobod a Doporučení Rady Evropy. Vězeňskou službu řídí generální ředitel Vězeňské služby, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Generální ředitel odpovídá ministrovi spravedlnosti za činnost vězeňské služby.

Generální ředitelství je odborným orgánem pro řízení, organizaci a kontrolu vězeňské služby a pro plnění úkolů v oblasti státní správy vězeňství, člení se na odbory a samostatné úseky.

Vazební vězňnice zabezpečují, aby vazba plnila zákonem stanovený účel a byla vykonávána v souladu s právními předpisy. Výkon vazby je vykonáván jak v klasickém celodenním, tak ve zmírněném režimu. Ve zmírněném režimu se osoby ve výkonu vazby, tedy obvinění, mohou v určeném čase volně pohybovat a stýkat se s ostatními obviněnými umístěnými v tomto oddělení. V České republice je zřízeno deset vazebních vězňnic.

Vězňnice zabezpečují, aby trest odnětí svobody plnil svůj účel a byl vykonáván v souladu s právními předpisy. Ve Vězeňské službě ČR je zřízeno 25 vězňnic. Od roku 2017 se mění členění vězňnic podle způsobu vnějšího střežení, zajištění bezpečnosti a režimu výkonu trestu do dvou typů, a to na vězňnice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Vedle základních typů vězňnic se zřizují zvláštní vězňnice pro mladistvé a pro ženy.

ODBORNÉ ZACHÁZENÍ

Úkolem odborného zacházení je efektivní výchovné působení na vězňené osoby s cílem naplňování účelu výkonu vazby u obviněných, výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených a výkonu zabezpečovací detence u chovanců tak, aby bylo dosaženo společenských cílů, jako je snižování kriminální recidivy a úspěšná reintegrace propuštěných vězňů do většinové populace. To se u odsouzených provádí zejména prostřednictvím individuálních programů zacházení, stanovujících různé druhy činností a aktivit, kterých se odsouzený účastní a které mu mají pomoci překonat okolnosti, jež ho vedly k páčání trestné činnosti.

ZAMĚŠTNÁVÁNÍ

VĚZŇŮ

Jednou z povinností odsouzené osoby je povinnost pracovat, pokud je odsouzené osobě přidělena práce a není uznána dočasně práce neschopnou, nebo není po dobu výkonu trestu uznána zdravotně nezpůsobilou k výkonu práce. Současně je vězeňské službě dána možnost provozovat hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání vězňů osob.

Od roku 2015 se Vězeňské službě ČR podařilo dosáhnout navýšení počtu aktivit a projektů vedoucích k zaměstnávání vězňů. Pozitivní je, že v žádné věznicí nebyl zaznamenán výrazný meziroční pokles zaměstnanosti. Jsou realizovány úkoly vyplývající z nové dlouhodobé koncepce vězeňství, jako je například zavádění nových vícesměnných provozů na pracovištích, jejich efektivnější využívání a podobně.

BEZPEČNOST

Prioritním úkolem vězeňské služby je zajištění bezpečnosti střežených objektů věznic a vazebních věznic, dále zajištění pořádku v budovách soudů, státních zastupitelství, Ministerstva spravedlnosti ČR a v jiných zákonem stanovených místech. Dalším úkolem je bezpečnost všech druhů eskort, minimalizace průniků nebezpečných a nepovolených předmětů (zbraní, omamných a psychotropních látek, mobilních komunikačních zařízení). Eskorty vězňených osob jsou jedna z nejrizikovějších činností vězeňské služby.

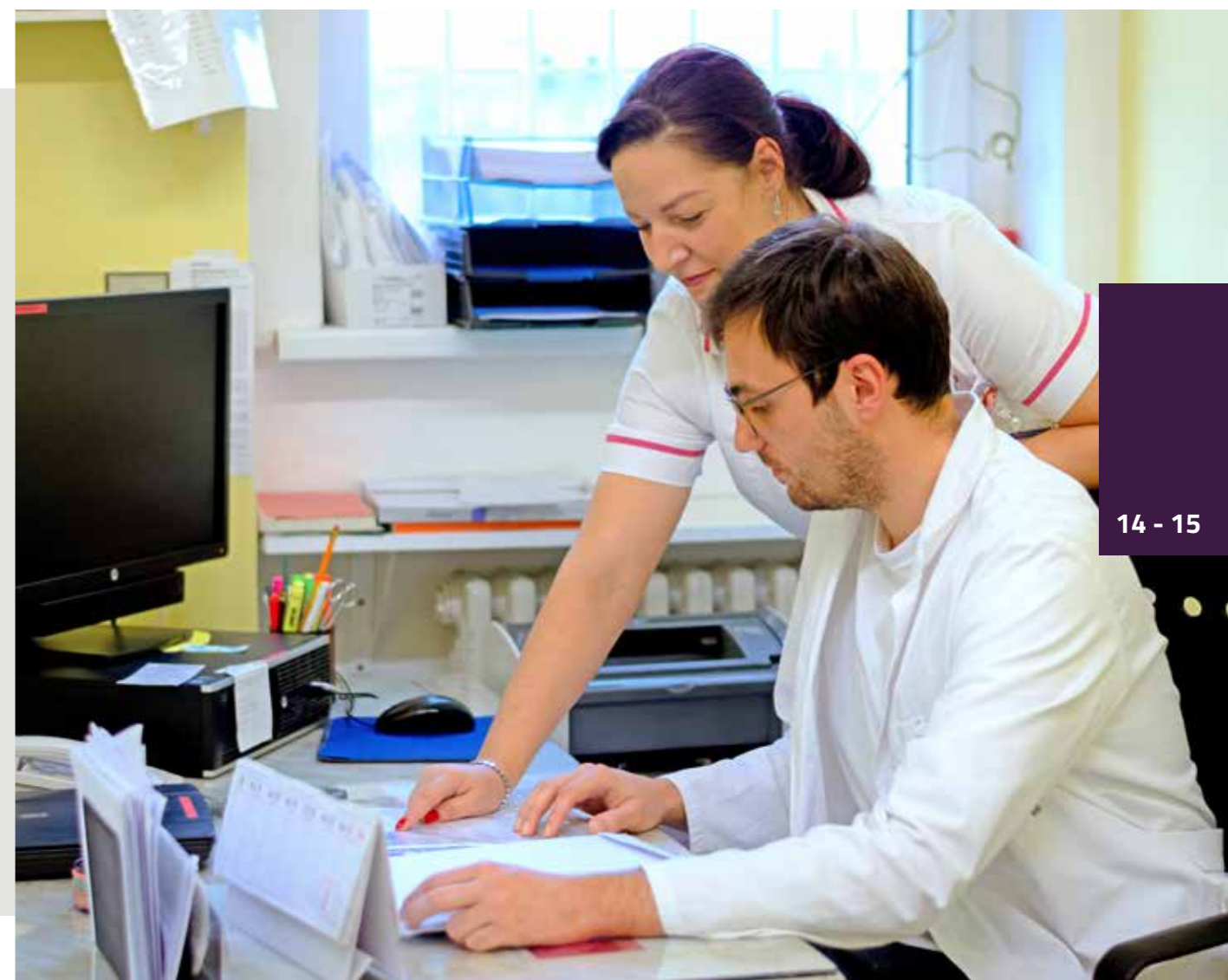

ZDRAVOTNICTVÍ

Každá z věznic disponuje zdravotnickým střediskem zajišťujícím ambulantní zdravotní péči. Ve vězeňských nemocnicích při Vazební věznici Praha Pankrác a při Vazební věznici Brno je poskytována též lůžková péče. Klientelu zdravotnických středisek a nemocnic Vězeňské služby ČR tvoří především osoby ve výkonu vazby, osoby ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osoby ve výkonu zabezpečovací detence. Každé zdravotnické středisko poskytuje primární péči prostřednictvím praktického lékaře, a ve většině věznic je zajištěna i stomatologická péče zajišťovaná zubním lékařem. V ženských věznicích je dostupná gynekologická péče. Zdravotnická služba Vězeňské služby ČR zajišťuje zdravotní péči příslušníkům a zaměstnancům vězeňské služby, obviněným, odsouzeným a chovancům. Zotavovny Vězeňské služby ČR zajišťují letní a zimní rekreaci zaměstnanců, rehabilitace příslušníků a organizují pracovní porady a školení. Jejich zřizovatelem je Ministerstvo spravedlnosti ČR. Personál vězeňské služby představují příslušníci ve služebním poměru a zaměstnanci v pracovněprávním vztahu.

VÝVOJ VĚZEŇSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH OD POČÁTKŮ DO 1918

Od založení českého přemyslovského státu knížetem Boleslavem II. v roce 995 a českého království za vlády Přemysla Otakara I. v roce 1212 byla účelem věznění soudní vazba nebo trest, který chránil společnost, způsoboval pachateli zločinu újmu a byl výstrahou pro ostatní. V souvislosti s přijetím křesťanství mohli kněží navštěvovat vězně k poskytování duchovní útěchy, popřípadě i pomoci, pokud hladověli nebo onemocněli. K navštěvování vězňů jako projevu křesťanského milosrdenství nabádal v 10. století pražský biskup sv. Vojtěch a ve 12. století biskup Hizzo (Izzo). Původní zvykové právo, uplatňované panovníkem nebo hradními správci bylo v průběhu 13. století nahrazeno převzatým německým právem, a to magdeburským na severním území a norimberským na jižním území českého království. K ujednacení právního řádu došlo až vydáním Městských práv království českého v roce 1579. Podle městského práva mohly být pachatelům zločinů ukládány následující tresty: ztráta cti, peněžité pokuty, vypovězení z města, země či státu, potupné připoutání ke sloupu nebo zdi na veřejném místě - pranýři, bití - mrskání, mrzačení, dočasné či doživotní uvěznění s uložením nucené práce a tresty smrti (hrdelní tresty), např. oběšením, stětím, upálením, lámáním kolem a pohřbením za živa. Délka uvěznění závisela na volné úvaze soudců, zatímco uložený druh trestu smrti býval spojen s určitým zločinem, například oběšení za krádež, stětí za vraždu, upálení za čarodějnictví.

Autor historické části
PhDr. Aleš Kýr
vedoucí Kabinetu dokumentace a historie VS ČR

K výkonu soudnictví vznikaly a působily od 13. století soudy zemské, církevní a městské, od 14. století soudy vrchnostenské, univerzitní a cechovní a v 17. století přibýly soudy vojenské, zřízované v rámci jednotlivých pluků. Zemský soud v Čechách a na Moravě rozhodoval v trestních věcech šlechty, církevní soudy v trestních věcech kněží, řeholníků a poddaných na církevních panstvích, městské soudy v trestních věcech měšťanů, žebráků, tuláků, popřípadě poddaných z okolních panství, vrchnostenské soudy v trestních věcech poddaných, univerzitní soud v trestních věcech členů akademické obce, cechovní soudy v trestních věcech členů cechu a vojenské plukovní soudy v trestních věcech vojáků nešlechtického původu. K odvolání proti rozsudkům městských nebo vrchnostenských soudů byl v 16. století zřízen pražský apelační soud a později druhý apelační soud pro Moravu a Slezsko.

Postupné zřizování různých druhů soudních institucí se projevovalo v diferenciaci vězeňských zařízení. K zajišťování osob pro zemské soudy sloužila hradní vězení, která byla zřizována v různých částech hradů a zejména ve sklepení. Církevním soudům sloužila těž hradní nebo klášterní vězení a městským soudům sloužila městská vězení (šatlava či šerhovna), která se nacházela v radničních prostorách, vězeňských obecních domcích nebo v částech městského opevnění. Vrchnostenská vězení bývala ve sklepení správního objektu panství. Univerzitním nebo cechovním vězením byla malá místnost (komůrka) v prostorách těchto institucí. Od 17. století byly využívány i vojenské pevnosti, kde byli vězněni nejen vojáci, ale i civilisté. Ukazuje se, že podmínky věznění závisely do značné míry na libovůli správců vězeňských zařízení. Hradní nebo klášterní vězení spravoval žalárník, městské vězení biřic nebo šatlavní hospodář, vrchnostenské vězení spravoval dráb, univerzitní vězení pedel a cechovní vězení určený dohlížitel. Pevnostní vězení měl na starosti vojenský dozorce (profous) s pomocníky. Střežení vězňů prováděli jednotliví správci sami vzhledem k účinným technickým podmínkám věznění, které poskytovaly masivní vězeňské objekty, mříže a poutací prostředky.

Způsob zacházení s vězni byl určován jejich stavovskou příslušností a charakterem spáchaného zločinu. Osoby šlechtického původu nebo z řad duchovenstva měly zpravidla vlastní celu, vybavenou základním nábytkem a lůžkovinami, mohly si měnit oděv, používat hygienické potřeby, knihy a psací pomůcky. Stravovaly se z vlastních prostředků, byly jim povolovány vycházky mimo celu a návštěvy. Měšťané v zajišťovací vazbě pro dlužníky (přední či horní vězení) měli společnou ložnici rovněž vybavenou nábytkem s lůžkovinami a mohli přijímat návštěvy. V určitých případech, zejména za účelem obstarání stravy nebo živnosti, mohli opouštět vězeňský objekt a jejich případný útěk nebyl považován za závažnou událost. Pachatelé majetkových a násilných zločinů z řad nemajetných obyvatel města nebo poddaní z okolních šlechtických panství v zajišťovací a vyšetřovací vazbě byli umístěni v suterénní cele (zadní či dolní vězení), kde mohli být i spoutáni nebo vsazeni do klády. Zde docházelo ke společnému umístování mužů, žen i dětí, zdravých i nemocných, více či méně mravně narušených (systém asociační). Jejich stravování bylo nepravidelně zajišťováno z milodarů (almužny), popřípadě z odměny za práci ve městě vykonávanou pod dohledem biřice. Oblékání vězňů do pestrobarevných oděvů bylo prováděno ve 2. polovině 16. století ke snížení jejich důstojnosti, ale též k usnadnění pátrání po uprchlém vězni. Od té doby byly zaváděny vězeňské oděvy, které plnily nejen ochrannou a hygienickou funkci, ale též rozpoznávací (identifikační) funkci. Nebezpeční vězni byli umístováni do sklepních prostor (sklep či kabát), a navíc spoutáni železnými okovy nebo vsazeni do klády. Přední a zadní vězení denně kontroloval městský kancléř a současně vyřizoval případné stížnosti a žádosti vězňů. Vazba netrvala dlouho, neboť podle Městských práv království českého musela být obžaloba podána do tří dnů. Soudní řízení bylo urychleno používáním mučení (tortury) při výslechu, které bylo zavedeno již ve 13. století, ale právně upraveno teprve Hrdelním řádem císaře Josefa I. v roce 1708. Před popravou bylo povinností rychtáře navštívit odsouzeného ve věznici a vyzvat, aby litoval svých činů a při-

jal kněze, který jej pak spolu s městskou stráží, popravčím a jeho pomocníky doprovázel na popraviště. Veřejné vykonávání trestů smrti však nemělo odstrašující účinek a spíše se stalo vzrušující podívanou. Preventivní účinek lze spatřovat v rychlosti trestního řízení, neboť pachatelé zločinů se vyhýbali těm městům, kde by byli rychle dopadeni a odsouzeni. Na vrchnostenských panstvích byly běžně používány tělesné tresty a jen výjimečně docházelo k předání poddaného městskému soudu k přísnějšímu potrestání, neboť uložení trestu smrti znamenalo ztrátu pracovní síly. V průběhu 17. století se filosof a pedagog Jan Amos Komenský podrobně zabýval objektivními a subjektivními podmínkami zločinnosti a hledáním způsobů k dosažení nápravy jednotlivce i společnosti.

zením, které mělo dva stupně – přísné a mírné. V přísném vězení měl trestanec okovy na nohou, spal na prkenném lůžku (pryčně), zpravidla třikrát týdně dostal teplou stravu a v ostatní dny jen chléb a vodu, vykonával přidělenou práci a návštěvu mohl přijmout jen za dozoru. V mírném vězení nebyl trestanec spoután, mohl si obstarat stravu na vlastní náklady a vybrat si z nabídky pracovní činnosti. U šlechticů, úředníků a živnostníků, kteří měli před odsouzením dobrou pověst, mohl soud uložit místo mírného vězení trest domácího vězení. Za kriminální zločiny bylo možno též uložit trest bití, vystavení u pranýře, veřejně prospěšné práce, ale zejména trest žaláře od jednoho měsíce do 100 let, který měl tři stupně – nejtěžší, těžký a mírný.

opatření, aby také podmínky v magistrátních věznicích odpovídaly stanoveným požadavkům z hlediska prostornosti, světlosti, vlhkosti, větrání, čistoty a oddělování mužů od žen. Vyšetřovancům a trestancům, kteří dříve spávali na pryčnách, byly přiděleny slamníky a pokrývky a zámožnější mohli používat vlastní lůžkoviny.

Další úpravy výkonu soudních trestů byly provedeny za vlády císaře Františka II. (1792-1835) Zákoníkem o zločinech a těžkých policejních přestupcích, vydaným v roce 1803. Vedle dosavadního dvoustupňového trestu vězení byl zaveden trest domácího vězení. Tresty vězení mohly být ztrestány bitím holí, půstem, veřejným vystavením na pranýři a těžkou nebo veřejně prospěšnou prací. Měly být vykonávány ve věznicích soudů, které je uložily s výjimkou trestů za přestupky, které měly být vykonány v místě, kde byly často páčány nebo vyvolaly veřejné pohoršení. Tresty žaláře do jednoho roku a těžkého žaláře do šesti měsíců mohly být vykonávány ve věznici kriminálního soudu, tresty do deseti let v provinčních trestnicích a nad deset let v místě podle rozhodnutí vrchního soudu. Tresty žaláře uložené velezrádcům a padělatelům peněz měly být vykonávány v některé pevnosti. U trestanců i vyšetřovanců bylo nařízeno oddělování mužů od žen a nezletilých od mravně narušených dospělých vězňů. Podle možností jednotlivých věznic měli být vyšetřovanci umístováni v samovazbě. Poutání na cele bylo vyžadováno u osob vyšetřovaných pro zločin, který byl trestán smrtí nebo doživotním žalářem a též v případě útěkářů. V roce 1803 byl též obnoven trest smrti, který byl vykonáván veřejně pouze oběšením nebo zastřelením, zpravidla na základě rozsudku vojenských soudů. Po roce 1804 byla vydána různá zákonná opatření týkající se vězeňské kázně a zacházení s vězni. Došlo k rozlišování zločinců podle míry jejich kriminálního narušení a možností nápravy. Měly být zaznamenávány povahové vlastnosti vězně a jeho chování ve vyšetřovací vazbě a umožňován přístup zpravidla řádových kněží do všech kriminálních věznic za účelem návštěvy vězňů a výuky náboženství. Židovští trestanci byli osvobozeni od veřejně prospěšných prací v době sabatu a židovských svátků, avšak zůstala jim povinnost vykonávat domácí práce.

Výrazné změny lze pozorovat za vlády císařovny Marie Terezie (1740-1780), která snížila počet soudů oprávněných ukládat trest smrti (hrdelních soudů). V roce 1752 došlo k jejich snížení na Moravě z 200 na 25 soudů a obdobně v roce 1765 v Čechách ze 356 na 30 soudů. Trestní soudnictví se zároveň zbavovalo vlivu feudálních vrchností a zvyšovala se jeho odbornost. V roce 1776 zrušila císařovna mučení při výslechu obžalovaných. Na její rozhodnutí měl významný vliv právní poradce Josef Sonnenfels, který se stavěl proti mučení a ukládání trestů smrti. Za vlády císaře Josefa II. (1780-1790) došlo ke zrušení církevních, univerzitních a cechovních soudů a jejich vězeňských zařízení. Byly zřízeny kriminální soudy se sídlem v krajských městech, které měly prvoinstanční soudní pravomoc. Druhou instancí se staly apelační soudy, které působily jako vrchní kriminální soudy. Do pravomoci (jurisdikce) těchto soudů náležely i šlechtické a církevní osoby. K zajištění vyšetřovanců a umístování trestanců sloužily magistrátní věznice pod dozorem městské stráže.

Ukládání a výkon soudních trestů upravil Všeobecný zákoník o zločinech a jejich trestání, vydaný v roce 1787. Politické zločiny byly trestány bitím holí, karabáčem nebo pruty, veřejným vystavením s připoutáním u zdi nebo sloupu (pranýře), veřejně prospěšnou prací, vyhoštěním nebo vě-

Změny ve vězeňství souvisely též se zrušením trestu smrti a následným zřízením věznice ve vojenské pevnosti Špilberk v Brně pro zvlášť těžké zločince - vrahy, lupiče, žháře, padělatele úředních listin a peněz z Čech, Moravy, Slezska a Haliče. Již v roce 1785 předalo vojenské velení tuto věznici zástupcům nejvyššího správního úřadu zemského (gubernia) a apelačního soudu k výkonu doživotního i dočasných trestů žaláře pro muže i ženy. Byli zde vězněni též šlechtici, důstojníci nebo úředníci, kteří byli odsouzeni za různé zločiny a přestupky politické, vojenské a kriminální. Doživotní vězni umírali na nejrůznější onemocnění za několik týdnů až měsíců a fyzicky nejodolnější do dvou let. Ostatní vězni byli na společných celách s okovy na nohou, spávali na holých pryčnách, ke kterým byli na noc uzamykáni s jednou příkrývkou. Na cele se nacházelo vědro s pitnou vodou a nádoba na fekálie.

Za vlády císaře Leopolda II. (1790-1792) byly zrušeny dosavadní prostory k výkonu doživotního trestu a vězni byli přemístěni do horních pater již bez komůrek. Všichni vězni dostávali denně 750 g (jeden a půl libry) chleba, 0,35 l (žejdlík) polévky a třikrát týdně ještě další teplý pokrm. Nejtěžší zločinci dostávali jen vařené luštěniny, ostatní vězni 250 g (půl libry) vařeného masa s příkrmem. V bezmasé dny se zvýšila denní dávka chleba na 1 kg. Všem vězňům byly vydány slamníky, případně další lůžkoviny. Dále byla učiněna

mového plátna (cvilink) pro letní období. Ženy nosily šátek, blůzu, sukni a zástěru z obdobného materiálu. Všem byla třikrát denně vydávána vězeňská strava – snídaně, oběd, večere a byli povinni vykonávat přidělenou práci. Poutání na celách v žaláři bylo zrušeno v roce 1867, ale řetězová pouta na ruce a nohy (křížová pouta) byla nadále používána při eskortě vězněné osoby nebo na nezbytně nutnou dobu k zamezení násilného jednání. K překonávání násilí byla též používána svěrací kazajka z pevné jutové látky, která byla sešněrovaná na zádech a její dlouhé rukávy se uvazovaly kolem pasu. K výkonu trestu žaláře byli trestanci umístováni po určitou dobu na samostatné cele (samovazbě) k vyloučení vlivu ostatních trestanců. O délce trvání samovazby rozhodoval ředitel trestnice na základě doporučení odborné (domácí) komise, ve které zasedal správce, lékař, duchovní a učitel. V některých případech byla vykonávána část trestu žaláře v samovazbě na základě rozsudku soudu. Poté byli trestanci umístěni na společnou ložnici (vazba společná). Podle stanoveného stupně zločinnosti a dosažené nápravy byli trestanci i trestankyně rozdělováni do tří kázeňských (disciplinárních) tříd, kterým odpovídala různá míra přiznávaných zvýhodnění, k nákupu zboží ve vězeňské kantýně, odesílání dopisů, přijímání balíčků a návštěv příbuzných. Zařazování trestanců a trestankyní do jednotlivých kázeňských tříd a jejich přeřazování podle zásluhovosti bylo základem postupně zmírňovaného trestu odnětí svobody (progresivní výkon trestu). K vnějšímu označení trestanců a trestankyní podle disciplinárních tříd byly používány barevné šátky uvázané na krku (nákrčníky): muži – bílý, žlutý, černý a ženy – hnědý, šedý, fialový.

Na základě revolučních požadavků v roce 1848 zanikají zemské, městské a vrchnostenské soudy a rovněž apelační soudy. Nařízením císaře Františka Josefa I. ze dne 14. 6. 1849 převzalo správu soudnictví ministerstvo spravedlnosti a dnem 1. 7. 1850 byl zřízen třístupňový (trojinstanční) soudní systém, který zahrnoval: okresní soudy, zemské soudy (od roku 1855 krajské soudy s výjimkou Prahy a Brna) a vrchní zemské soudy v Praze, Brně a Opavě. Nejvyšší soudní a kasační dvůr působil v trestních věcech jako soud zrušovací, neboť rozhodoval jen o zmatečných stížnostech.

Rozdíl mezi vězením a žalářem spočíval zejména v poutání, odívání, stravování a zařazování trestanců do pracovní činnosti. Ve vězení nebyli trestanci či trestankyně poutáni na celách, používali vlastní oděv s výjimkou vězeňské čepice, kterou muži snímali při pozdravu, mohli si zajišťovat stravu z vývařovny mimo trestnici a vybírat z nabídky pracovní činnosti. V žaláři byli trestanci i trestankyně spoutáni řetězem na nohou, nosili vězeňský oděv – muži čepici hrncovitého tvaru s koženým štítkem, blůzu se stojacím límcem a kalhoty ze silné hnědé látky (halina) pro zimní období, z kré-

K označení trestance či trestankyně v samovazbě byl používán žlutý štítek s číslem cely, který se nosil na levé straně blůzy. Chování a činnost trestanců a trestankyní, jejich práva a povinnosti upravoval ústavní (domácí) řád, jehož porušování bylo kázeňsky trestáno. Nejprísnějšími tresty bylo uložení půstu o chlebě a vodě, tvrdého lože (bez slamníku), umístění do samovazby nebo temné cely (temnice). Všichni trestanci byli povinni vykonávat přidělenou práci, věřící navštěvovat bohoslužby – katolické evangelické nebo židovské a negramotní nebo nedostatečně vzdělaní do 35 let se museli zúčastňovat školního vzdělávání. Výchovnou funkci výkonu trestu prosazoval zejména František Josef Řezáč, vězeňský kaplan a pedagog, který působil ve Svatováclavské trestnici v Praze.

V roce 1850 dochází na území habsburské monarchie včetně Čech, Moravy a Slezska k zestátnění soudnictví a vězeňství. Ve 2. polovině 19. století se rozvíjí vzdělávání vězňů, zejména mladistvých, a sociální pomoc při propuštění, kterou poskytovaly dobrovolné spolky. Podle trestního zákona č. 117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích byl odstupňován trest odnětí svobody na těžký žalář, žalář, tuhé vězení a vězení. Rozdíl spočíval zejména v poutání, stravování, odívání a zařazování trestanců do pracovní činnosti. K výkonu trestu byli trestanci umístováni po určitou dobu v samovazbě (na samostatné cele) a pro zbytek trestu ve vazbě společné (na společné ložnici). Podle stupně zločinnosti a dosažené nápravy byli dále rozdělováni do 3 disciplinárních (kázeňských) tříd, kterým odpovídala různá míra přiznávaných zvýhodnění (např. nákup zboží, dopisování, návštěvy aj.). Chování a činnost trestanců upravoval tzv. Domácí řád a jeho porušování bylo kázeňsky trestáno. Nejprísnějšími tresty bylo uložení půstu, tvrdého lože, samovazby nebo temnice. Všichni trestanci byli povinni vyko-

navat přidělenou práci, navštěvovat bohoslužby (katolické, evangelické nebo židovské) a negramotní nebo nedostatečně vzdělaní trestanci do 35 let věku byli povinni se zúčastňovat školního vyučování. Správa mužských i ženských trestních ústavů byla svěřena do péče ženských řeholních řádů, z nichž v Čechách působil Kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Určená představená řádu rozhodovala v součinnosti s inspektorem ústavu, který byl zodpovědný za službu dozorců. Trestní ústavy byly střeženy vojskem až do vydání zákona č. 15/1914 ř. z., o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů. Dohled nad výkonem trestu prováděl domácí komisař, příslušný vrchní státní zástupce a v nejvyšší instanci generální inspektor pro vězeňství se sídlem v Praze.

1918-1939

Po vzniku Československé republiky (ČSR) v roce 1918 byl převzat justiční a vězeňský systém rakouské monarchie. Základní legislativní úprava, organizace a správa vězeňství byla postupně zdokonalována počínaje rokem 1919. Zejména byl prohlubován progresivní systém výkonu trestu, založený na postupném zmírňování vězeňského režimu v závislosti na průběhu nápravy trestanců, rozdělených zpravidla do 3 disciplinárních tříd. Převedení do I. třídy bylo předpokladem k návrhu na podmíněné propuštění z výkonu trestu, které bylo uzákoněno již v roce 1919. V roce 1928 existovalo v ČSR 6 mužských trestnic k výkonu trestů od 1 roku až po doživotí, z toho 2 trestnice pro prvotrestance a polepšitelné recidivisty (Plzeň, Leopoldov) a 2 trestnice pro nepolepšitelné trestance (Kartouzy, Ilava), dále trestnice pro choré a invalidní trestance (Mírov) a trestní ústav pro mladistvé do 20 let s trestem nad 6 měsíců (Mikulov). Vedle toho existovala samostatná ženská trestnice s oddělením pro mladistvé (Řepy u Prahy). Tresty žaláře od 6 měsíců do 1 roku byly vykonávány v trestničních odděleních krajských soudních věznic. Mužští trestanci s dlouhodobými tresty bez možnosti podmíněného propuštění byli po dvou třetinách výkoného trestu přemístováni do tzv. přechodného ústavu v Leopoldově. Mladiství vykonávali trest zavření v polepšovnách nebo v určených trestních ústavech. Dozorčí a strážní službu zajišťovali příslušníci Sboru stráže vězeňské a ke správnímu personálu náležel též duchovní správce, učitel a lékař. Vězeňství bylo centrálně řízeno příslušným odborem na ministerstvu spravedlnosti, který úzce spolupracoval s Mezinárodní komisí pro trestní právo a vězeňství. Dohled nad výkonem trestu prováděli domácí komisaři (příslušní okresní prokurátoři), občanskí kontroloři (poslanci Národního shromáždění) a od roku 1921 pověření úředníci ministerstva spravedlnosti.

VÝVOJ VĚZEŇSTVÍ

1918
1992

1939-1945

Po rozpadu Československé republiky a vzniku tzv. Protektorátu Čechy a Morava zůstal v podstatě zachován dosavadní justiční a vězeňský systém včetně základní legislativní úpravy, organizace a správy vězeňství. Každá norma (vyhlášky, výnosy, oběžníky a pokyny) vydávaná protektorátní vládou byla schvalována říšským protektorem. V protektorátním ministerstvu spravedlnosti působil pověřenec Úřadu říšského protektora, který měl sledovat a koordinovat činnost ministerstva s německými úřady. Vězeňská zařízení (soudní věznice a trestnice) byla využívána zcela nebo zčásti pro potřeby německé justice a tajné státní policie – gestapa. Tyto orgány nacistické okupační správy měly výhradní pravomoc řešit tzv. trestné činy proti Velkoněmecké říši a v této souvislosti spadaly pod jejich jurisdikci i občané protektorátu. V jednotlivých soudních věznicích a trestnicích často existovalo jednak protektorátní vedení (české), které zpravidla zajišťovalo provozní činnost, jednak říšské vedení (německé), které zajišťovalo jejich využívání pro vazební účely nacistických soudů a vyšetřovací účely gestapa. Personál protektorátní správy ve vězeňství na všech stupních byl nucen složit slib věrnosti vůdci Velkoněmecké říše Adolfu Hitlerovi a zkoušku z německého jazyka. V souvislosti s protinacistickým odporem bylo v letech 1939-1942 vyšetřováno gestapem celkem 72 zaměstnanců protektorátního vězeňství, nejčastěji dozorcí. Dohled nad výkonem trestu nadále vykonávali domácí komisaři, zejména však úředníci nově zřízené Generální inspekce vězeňství pro výkon nejvyššího dozoru nad soudními věznicemi a trestními ústavami. Působnost dozoru, všeobecná správa a řízení soudních věznic a trestnic se po dobu protektorátu několikrát změnila. V roce 1943 přešla na vrchní soudy a v roce 1945 se vrátila zpět do působnosti ministerstva spravedlnosti.

Bezprostředně po osvobození od německé nacistické okupace rozhodovaly o umístování do vězeňských zařízení revoluční národní výbory. Teprve koncem roku 1945 se řízení a správa soudních věznic a trestních ústavů vrátila do kompetence ministerstva spravedlnosti. Další vězeňská zařízení včetně internačních, sběrných a pracovních táborů k soustřeďování německého obyvatelstva k odsunu byla v působnosti ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany. Mimořádné lidové soudy odsuzovaly nacistické zločince, zrádce a kolaboranty, kteří byli ve výkonu trestu nazýváni retribučními vězni. Dekretem prezidenta republiky č. 126 ze dne 27. 10. 1945 byly zřízeny zvláštní nucené pracovní oddíly ve všech věznicích krajských soudů a v trestních ústavech Plzeň, Valdice, Mikulov, Mírov a Řepy k zařazování odsouzených, zejména Němců s trestem odnětí svobody nad 5 let. Těchto oddílů bylo využíváno k odstraňování válečných škod na komunikacích a veřejných budovách a obnově národního hospodářství. V roce 1948 vzniká kategorie tzv. protistátních vězňů, odsouzených státním soudem na základě zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Podle vězeňského řádu z roku 1951 měli výrazně více omezení než kriminální vězni. Zákonem č. 321/1948 Sb., o uniformovaném sboru vězeňské stráže (SVS) došlo k reorganizaci vězeňského personálu podle vzoru Sboru národní bezpečnosti. V krajských soudních věznicích a trestních ústavech byli jmenováni velitelé oddílů SVS, kterým podléhali příslušníci vězeňské strážní a správní služby. Velitele oddílů SVS přímo řídil velitel SVS, jmenovaný ministrem spravedlnosti. Dohled nad výkonem trestu odnětí svobody vykonávali od roku 1949 ústavní komisaři a od roku 1950 též příslušníci prokurátorů.

1945-1952

1953-1965

V letech 1953-1955 vrcholil tzv. třídní výkon trestu, uplatňující nejtvrďší podmínky u politických vězňů, nazývaných protistátními. Dnem 1. 1. 1953 bylo vězeňství jako celek převedeno do působnosti ministerstva národní bezpečnosti, které koncem roku zaniklo a plnění úkolů vězeňství převzalo ministerstvo vnitra. V této souvislosti byl výkon strážní, dozorcí a správní služby svěřen příslušníkům Sboru národní bezpečnosti (SNB). V témže roce byl vydán Řád nápravných zařízení, který novým způsobem a podle vzoru Sovětského svazu stanovil strukturu tzv. nápravných zařízení (NZ), která byla členěna na šest typů podle stupně střežení. Do jednotlivých typů NZ byli odsouzení zařazováni podle povahy trestného činu (státně bezpečnostní, kriminální) a podle závažnosti provinění. Odsouzení mladiství vykonávali trest ve zvlášť určených NZ nebo oddělených částech NZ. Podmínky výkonu trestu z hlediska stupně omezení nebo zvýhodnění se měnily v závislosti na zařazení odsouzeného do I. až IV. klasifikační skupiny. Při nástupu do výkonu trestu byli odsouzení zařazováni do I. nebo II. skupiny, přičemž rozhodující byl třídní původ a povaha trestného činu. K další diferenciaci odsouzených ve výkonu trestu byl v roce 1955 vydán Řád pro nápravně pracovní tábory (NPT), který rovněž vycházel ze sovětských zkušeností a stanovil čtyři typy táborů k využívání vězeňské práce. Uvnitř NPT byly jednotlivé kategorie odsouzených odděleně ubytovány a zaměstnávány. Ještě v roce 1961 obsahoval Řád pro výkon trestu odnětí svobody v NZ kategorii tzv. třídních nepřátel, kteří vykonávali trest v nejpřísnějších podmínkách a byli zásadně zařazováni na fyzicky namáhavé a méně placené práce. Zvlášť nebezpeční odsouzení byli umísťováni do zvláštního oddělení, které bylo zřízeno v NPT Leopoldov, Valdice, Plzeň a Pardubice. Kontrolní a inspekční činnost mohli vykonávat jen funkcionáři správy NZ a příslušní prokurátoři.

V polovině 60. let se stal dosavadní československý vězeňský systém již politicky neudržitelným z hlediska mezinárodních požadavků na vězeňství. K zásadní úpravě výkonu trestu odnětí svobody podle Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, doporučených OSN, byl vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. V souladu s tímto zákonem zařazovaly soudy odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody do tří nápravně výchovných skupin (NVS), kterým odpovídaly typy nápravně výchovných ústavů (NVÚ). Do ústavu I. NVS byli zařazováni prvotrestaní za trestné činy nejméně společensky nebezpečné, do II. NVS prvotrestaní za závažnější trestné činy a ti, kteří v posledních 10 letech spáchali úmyslný trestný čin. Do III. NVS byli zařazováni pachatelé společensky nejzávažnějších trestných činů včetně tzv. trestných činů proti republice a zvlášť nebezpeční recidivisté. Trest mohl být soudně zpřísněn umístěním do tzv. zostřené izolace. Podle nového zákona vykonávali strážní, dozorcí a správní službu příslušníci Sboru nápravně výchovy (SNV). Do vězeňství mohli vstupovat středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní odborníci jako vychovatelé, sociální pracovníci, pedagogové a psychologové. V roce 1968 bylo vězeňství převedeno z působnosti ministerstva vnitra do kompetence národních ministerstev spravedlnosti (českého a slovenského). V rámci reformy vězeňství začal rozvíjet svoji činnost Výzkumný ústav penologický se sídlem v Praze, který se zabýval studiem osobnosti vězněného pachatele a možnostmi jeho naprawy. Na počátku 80. let vyvrcholila ve vězeňství normalizační opatření, což se projevilo úpadkem odbornosti. Kontrolní činnost ve věznicích a NVÚ byla svěřena správě Sboru nápravně výchovy (SNV) a nadále ji vykonávali okresní a krajské dozorní prokurátoři. Na politickou situaci po 17. listopadu 1989 reagovali odsouzení ve všech věznicích předkládaním požadavků na úpravu dosavadních poměrů. K posouzení jejich návrhů byly vytvořeny kontrolní skupiny z poslanců České národní rady a odborníků, kteří předložili správě SNV návrhy na opatření.

1965-1989

1989

Změny ve společnosti po 17. listopadu 1989 měly dopad i na vězeňství. V předchozích letech měl Sbor nápravné výchovy (SNV) podíl na realizaci represivních opatření proti zastáncům lidských práv. K tomu byl řízen jednak ideologicky oddělením státní administrativy ÚV KSČ, jednak profesionálně napojením vnitřní ochrany SNV na Státní bezpečnost. Ve složitých podmínkách se ocitlo vězeňství zvláště v roce 1990, kdy muselo řešit nejen koncepční otázky, ale i celou řadu operativních problémů. Kromě nepříznivého společenského postavení SNV to byly především personální změny ve vedení správy SNV, prověrky k ověřování způsobilosti příslušníků k výkonu služby a s tím spojený překotný odchod příslušníků ze služebního poměru, amnestie, růst počtu stížností či nepokoje ve vězeňských zařízeních. Ve vězeňství bylo skryto mnoho neřešených problémů a chyb z minulosti.

Dne 5. prosince 1989 ukončil svou činnost ministr spravedlnosti JUDr. Antonín Kašpar a na jeho místo nastoupila JUDr. Dagmar Burešová. Ještě v témže roce ji vystřídal JUDr. Leon Richter. V lednu 1990 odstoupil z funkce náčelníka správy SNV ČSR plk. RSDr. Jaroslav Konečný a na jeho místo byl jmenován plk. JUDr. Mirko Huleja. Po jeho odvolání se novým náčelníkem správy SNV ČSR stal plk. JUDr. Zdeněk Karabec, CSc. Personální změny se uskutečnily též na funkcích zástupců náčelníka správy, náčelníků odborů, náčelníka inspekce a všech náčelníků útvarů SNV (věznic a nápravně výchovných útvarů) a jejich zástupců.

Po přejmenování České socialistické republiky (ČSR) na Českou republiku (ČR) byl dnem 6.3.1990 upraven také název správy SNV ČSR na „správa SNV MS ČR“. Až do poloviny roku 1990 řídila správa SNV celkem 31 útvarů SNV. V měsíci červnu byla přehodnocena redislokace odsouzených a obviněných a zpracován nový přehled ubytovacích kapacit pro výkon trestu odnětí svobody. V té době disponovalo SNV ČR 16 NVÚ s celkovou kapacitou pro 9 570 odsouzených. Do konce roku 1990 byly zrušeny čtyři útvary: Mladá Boleslav a č. 2 Liberec (ke dni 30.6.), Žacléř a Libkovice (ke dni 31.12.). V souvislosti se zrušením NVÚ Libkovice byl zřízen nový ústav pro mladistvé ve Všehrdech. K 1.1.1990 činil skutečný stav 7 057 příslušníků SNV, který se do konce roku snížil na 5 880 příslušníků SNV. Vedle přirozeného úbytku se na redukci projevil odmítnutí nové služební přísahy, která byla předložena všem příslušníkům v období od dubna do června 1990. Dalším důvodem byly probíhající prověrky k ověřování způsobilosti pro výkon služby. V roce 1990 ze SNV odešlo 187 nezpůsobilých příslušníků. V období od února do května byl také zastaven nábor nových příslušníků, který se začal prakticky znovu realizovat až od září 1990. Ke snížení početního stavu přispělo též zrušení některých útvarů SNV. V té době bylo potřeba urychleně doplnit zejména uvolněné funkce náčelníků odborů správy SNV a jejich zástupců (na konci roku 1989 odešla většina náčelníků odborů do starobního důchodu) a náčelníků útvarů SNV. Změny ve vedení vyvolaly přirozeně řadu změn i na nižších funkcích.

V souvislosti s demokratickými změnami ve společnosti na přelomu let 1989 a 1990 vznikla potřeba očistit státní správu od osob, které svými postoji a činy ztratili důvěru veřejnosti. Tato očista byla v SNV řešena ověřováním způsobilosti příslušníků SNV ve smyslu rozkazu č. 18/1990, ve znění RMS č. 24/1990 s účinností od 31.7.1990, který vydala tehdejší ministryně spravedlnosti ČR JUDr. Dagmar Burešová. Uvedenými rozkazy byly stanoveny podmínky prověřkového řízení. K ověřování způsobilosti příslušníků SNV k výkonu služby a zastávané funkce byli povoláni zástupci veřejnosti, kteří skýtali záruky, že jsou s problematikou vězeňství dobře obeznámeni a mohou objektivně posoudit odborný a morální profil příslušníků SNV. O zastoupení v prověřkových komisích byli požádáni zejména členové Konfederace politických vězňů (KPV), Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), Klubu angažovaných nestraníků (KAN) a Občanského fóra (OF). Prověřkové komise byly pětičlenné, z nichž předseda a dva členové byli zástupci občanských iniciativ. Komisi doplňovali dva příslušníci SNV. Prověřkové komise se ve své činnosti zaměřovaly zejména na dodržování zákonů a služebních předpisů, odbornou způsobilost a morální profil prověřovaných. Dále také na otázky zneužívání služebního zařazení k získání majetkového nebo jiného neoprávněného prospěchu. Činnost prověřkových komisí měla doporučující charakter pro služební orgány SNV. Ukončení služebního poměru a změny funkčního zařazení příslušníků v důsledku prověrek byly prováděny v souladu se zákonem č. 100/1970 Sb., o služebním poměru příslušníků SNB, který se ve smyslu ustanovení § 126 vztahoval i na příslušníky SNV a ve smyslu RMS č. 25/1990 a RMS č. 36/1990. Tento postup poskytl dostatečnou možnost věcného přezkoumání jednotlivých případů v rámci odvolacího řízení. Všichni příslušníci SNV, kteří byli v prověrkách shledáni nezpůsobilými k výkonu služby byli vyřazeni z aktivní služby a měli zákaz vstupu do útvarů SNV. Ověřováním odborné a morální způsobilosti příslušníků SNV byl učiněn první krok k postupné obměně SNV a ke kvalitnějšímu jeho personálnímu složení, což bylo nezbytným předpokladem k uskutečnění zásadních změn ve vězeňství ČR v dalších letech. S vytvářením personálních podmínek pro humanizaci vězeňství souviselo i řešení apolitičnosti SNV jako vojensky organizovaného Sboru. Podle zákona č. 74/1990 Sb. ve vztahu k § 126 zákona č. 100/1970 Sb. o služebním poměru příslušníků SNB byli povinni příslušníci SNV po dobu trvání služebního poměru přerušit své členství v politických stranách a v politických hnutích a nepodílet se na jakékoliv jejich činnosti.

Po vyhlášení amnestie prezidenta republiky Gustáva Husáka ze dne 8. prosince 1989 byly z výkonu trestu propuštěny zejména osoby odsouzené pro spáchání trestných činů proti republice podle Hlavy I. tr. zákona. Po provedení této amnestie propukly ve většině věznic a nápravně výchovných ústavů nepokoje obviněných a odsouzených. Tehdejší náčelník správy SNV plk. RSDr. J. Konečný reagoval na vzniklou situaci vyhlášením stoprocentní pohotovosti příslušníků SNV a posílením ostrahy jednotlivých útvarů SNV. Dne 1.1.1990 byla vyhlášena další amnestie u příležitosti zvolení Václava Havla prezidentem republiky. Jednalo se o rozsáhlou amnestii, která zahrnovala nejen odsouzené I. nápravně výchovné skupiny (NVS), jak tomu dříve bývalo zvykem, ale týkala se prakticky všech NVS. Celkem bylo propuštěno 13 800 vězňů. I když se příslušné okresní soudy snažily provádět propouštění co nejrychleji, v některých NVÚ vězni projevovali značnou netrpělivost, hlučným chováním si vynucovali pozornost, kladli různé ultimativní požadavky a dožadovali se urychleného propuštění. Po částečném zklidnění situace v únoru a březnu došlo začátkem druhého čtvrtletí roku 1990 k dalším nepokojům. Nahromaděné problémy začaly být řešeny až po ustanovení komisí ČNR. Jejímí členy se stali poslanci ČNR, pracovníci ministerstva, advokáti, aktivisté Občanského fóra, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) a studentského hnutí. Pracovní skupiny komise k prošetření poměrů ve vězeňství navštívily všechny NVÚ a věznice, jednaly přímo se zástupci odsouzených a přispěly tak k uklidnění vzniklé situace. Soustředovaly konkrétní podněty, po vyhodnocení poznatků řešily některé nedostatky přímo na místě a zasadily se tak o okamžitou nápravu. Ostatní byly předány k dalšímu opatření ministerstvu spravedlnosti nebo dalším orgánům. Na zklidňování situace se vedle poslanců ČNR a pracovníků ministerstva spravedlnosti, včetně pracovníků správy SNV, podíleli též duchovní. Tuto možnost jim otevřela navázaná spolupráce ve smyslu zákona č. 179/1990 Sb. mezi vedením správy SNV ČR a zástupci katolických a nekatolických církví sdružených v ekumenické radě.

Dnem 1. ledna 1991 byla rozhodnutím ministra spravedlnosti zrušena správa SNV ČR a byly zřízeny dvě nové organizační složky - Ředitelství Sboru nápravné výchovy ministerstva spravedlnosti ČR a Ústřední služby Sboru nápravné výchovy ČR. Ředitelství SNV jako rozpočtová organizace mělo postavení samostatné organizační součásti ministerstva spravedlnosti ČR pro výkon státní správy vězeňství. Fungovalo jako řídicí, metodická a kontrolní složka vězeňství. Pro centrální materiálně technické zabezpečení všech organizačních složek Sboru byly zřízeny Ústřední služby SNV. Na ředitelství bylo plánováno 128 tabulkových míst a k zajištění činnosti Ústředních služeb SNV 236 tabulkových míst, tj. celkem 364 tabulkových míst. Do čela ředitelství SNV byl ministrem spravedlnosti ČR ustanoven bývalý náčelník správy SNV plk. JUDr. Zdeněk Karabec, CSc. Do funkce ředitele Ústředních služeb byl jmenován kpt. Ing. Karel Hasman. Personální obsazení náměstků ředitele SNV se počátkem roku 1991 často měnilo, k určité stabilizaci došlo v létě 1992. Na základě usnesení vlády č. 68 ze dne 13. března 1991 byla na ředitelství SNV ČR připravována „Koncepte rozvoje vězeňství v ČR“ (Koncepte) v duchu Evropských vězeňských pravidel. Při její tvorbě bylo nutno přehodnotit vývoj českého vězeňství v letech 1948-1989 a navázat na tradice a dílčí úspěchy, kterých bylo dosaženo při využívání penologie v letech 1968-1980. Na základě kladného posudku, který vypracoval expert právního odboru Rady Evropy dr. Helmut Gonsa se Koncepte stala strategickým plánem reformy českého vězeňství. Na jejím základě byl vydán zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní ČR, který zrušil Ředitelství SNV ČR a jeho nástupnickou organizací se stalo Generální ředitelství vězeňské služby ČR.

STAVEBNÍ TYPOLOGIE VAZEBNÍCH VĚZNIC A VĚZNIC ČR

Vězeňská služba České republiky má k výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence 35 vězeňských zařízení, které se do určité míry liší charakteristickou architekturou typů využívaných objektů nebo částí z doby jejich vzniku.

Hradní a klášterní objekty

Od vzniku českého přemyslovského státu v 10. století byly zakládány knížecí a později královské a šlechtické hrady nejen k obraně a územní správě, ale též k výkonu soudnictví a vězeňství. Hrad na Mírově ze 13. století s pozdějším kostelem, který původně náležel olomouckému biskupství, byl po stavební úpravě v 19. století využíván jako c.k. mužský trestní ústav. Po roce 1918 sloužil k umístování nemocných trestanců. I když se od té doby opakovaně uvažovalo o jeho zrušení pro účely vězeňství, byl v 70. letech 20. století nákladně rekonstruován a přetrval do současné doby jako Věznice Mírov (1858). Jeho stavební dispozice a prostorové možnosti jsou limitovány historickými budovami s památkovou ochranou.

Kláštery, zakládané k činnosti řeholních řádů, byly v důsledku císařských reforem ve 2. polovině 18. století zčásti zrušeny a jejich objekty prodány nebo využity pro potřebu vojska. Mezi zrušenými se nacházel i klášter řádu kartuziánů ze 17. století ve Valdčích u Jičína, který po devastujícím hospodářském využívání byl v 19. století stavebně upraven ke zřízení c.k. mužského trestního ústavu. Po roce 1918 zde byli umístováni nepolepšitelní trestanci. V dalším období pokračovala rekonstrukce původních budov a dostavba, zejména ke zřízení celé řady vnitřních pracovišť. Historický klášterní objekt včetně kostela, který využívá Věznice Valdice (1857), má rovněž památkovou ochranu.

K novodobému rušení klášterů došlo po roce 1948, kdy se součástí státní politiky stala likvidace všech řeholních řádů a kongregací. Byla zrušena i Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, která od roku 1865 poskytovala klášterní objekt v Řepích u Prahy k provozování zemské ženské trestnice a podílela se na výchovné práci s trestankyněmi. Tento klášterní objekt byl na počátku 90. let restituován a prošel rozsáhlou rekonstrukcí ke zřízení ošetrovatelského Domova sv. Karla Boromejského. V rámci reformy českého vězeňství a návratu k tradicím byla uzavřena smlouva s Kongregací o využívání části Domova k umístění oddělení výkonu trestu Řepy Vazební věznice Praha Ruzyně (1996) pro vybrané odsouzené ženy. I objekt Domova je památkově chráněn.

Věznice, trestnice a robotárny

Na základě nové organizace soudů byly v průběhu 19. a 20. století budovány tzv. justiční komplexy, které dislokovaly věznice pro vyšetřovací vazbu v těsném sousedství budov krajských soudů. V první polovině 20. století se nacházelo na území Čech a Moravy celkem 24 takových věznic s ubytovací kapacitou nad 200 vězňů (typ A), od 120 do 200 vězňů (typ B) a do 120 vězňů (typ C). V krajských soudních věznicích byl též vykonáván trest žaláře do 1 roku a trest vězení mladistvých provinilců. Objekty těchto věznic jsou do současné doby využívány k dislokaci vazebních věznic: České Budějovice (1905), Hradec Králové (1933), Liberec (1877), Litoměřice (1909), Olomouc (1902), Ostrava (1929), Věznice Znojmo (1919) a Věznice Opava - objekt Olomoucká (1888). Za zrušenou věznici Krajského soudu trestního v Brně na Cejlu byla postavena věznice v Bohunicích, kde je umístěna Vazební věznice s ústavem zabezpečovací detence Brno (1956). Přestavbou objektů okresních soudních věznic, zrušených v 50. letech 20. století, byly získány potřebné prostory ke zřízení věznic: Břeclav (1997), Karviná (1997) a Vazební věznice Teplice (2001).

Na základě trestního zákona č. 117/1852, o zločinech, přečinech a přestupcích, byl nově upraven trest žaláře a těžkého žaláře, k jehož výkonu byly postaveny trestnice pro muže v Praze na Pankráci a v Plzni na Borech. Později byla z pankrácké trestnice zřízena věznice Krajského soudu trestního v Praze a v současné době se zde nachází Vazební věznice Praha Pankrác (1889). V bývalé plzeňské trestnici na Borech je dislokována Věznice Plzeň (1878).

Alternativou k výkonu trestu žaláře bylo podle zákona č. 89/1885, o robotárnách, umístění v zemské donucovací pracovně. Zařízení tohoto typu bylo vybudováno v Praze – Ruzyni a později dostavěno pro výkon vazby. V tomto objektu se nachází Vazební věznice Praha Ruzyně (1935). Rekonstruovaný objekt bývalé zemské donucovací pracovny v Pardubicích využívá Věznice Pardubice (1891).

Nápravně výchovné ústavy

K plnění zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody byly zřizovány Nápravně výchovné ústavy (NVÚ), odstupňované podle přísnosti režimu v I., II. a III. nápravně výchovné skupině a NVÚ pro mladistvé. Tyto ústavy byly často budovány v místech někdejších nápravně pracovních táborů z 50. let 20. století, které vznikaly v blízkosti důlních, hutních, průmyslových, stavebních a zemědělských státních podniků k zajišťování levné vězeňské pracovní síly. I když původní dřevěné ubikace byly postupně nahrazeny zděnými ubytovkami se zázemím pro stravování, zdravotní službu a mimopracovní aktivity, přetrvávaly velkokapacitní ubytovací podmínky. V průběhu 70. a 80. let 20. století mělo 60 % NVÚ výrobní haly k zaměstnávání odsouzených pro státní podniky. V roce 1990 byly zrušeny NVÚ Libkovic a Žacléř z důvodu postupující těžby uhlí a NVÚ Mladá Boleslav, Říčany a Minkovice z majetkoprávních důvodů. Na základě stanovených požadavků ke zvýšení ubytovacího prostoru na 1 vězně z 2,5 m² na 3,5 až 4,0 m² byly v 90. letech 20. století prováděny ve všech bývalých NVÚ potřebné stavební úpravy. Tyto objekty využívají věznice: Bělušice (1958), Heřmanice (1959), Horní Slavkov (1958), Kuřim (1979), Nové Sedlo (1963), Oráčov (1963), Ostrov (1962), Příbram (1953), Rýnovice (1968), Stráž pod Ralskem (1973), Vinařice (1955) a Všehrady (1960). Věznice s ústavem zabezpečovací detence Opava využívá též rekonstruovaný NVÚ – objekt Krnovská (1961) v místě bývalých vojenských kasáren.

Kasárna a jiné objekty

K plnění zákona č. 294/1993 Sb., který novelizoval zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a stanovil věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. Vzhledem k narůstajícímu stavu vězňů v průběhu 90. let 20. století byly hledány možnosti k rozšíření ubytovací kapacity pro výkon trestu odnětí svobody. Majetkovým převodem zrušených vojenských kasáren a jejich stavební úpravou byly vytvořeny materiální podmínky ke zřízení nových věznic: Jiříce (1994), Kynšperk (2000) a Rapotice (2005). Obdobným způsobem byl získán a upraven důlní objekt ke zřízení Věznice Odolov (1992) a školský objekt pro Věznici Světlá nad Sázavou (2000). Také v získaném a upraveném zemědělském objektu bylo zřízeno oddělení výkonu trestu Velké Přílepy (2015) Vazební věznice Praha Ruzyně.

MÍROV

Mušský trestní ústav na Mírově byl zřízen v objektu bývalého hradu ze 13. století, který byl až do roku 1855 majetkem olomouckých biskupů a arcibiskupů. Po nezbytné rekonstrukci byl zprovozněn jako státní trestní ústav pro výkon trestu žaláře a těžkého žaláře a první trestanci byli přemístěni z brněnského Špilberku v létě 1858. V letech 1859-1876 zajišťovaly správní službu řádové sestry Kongregace sv. Karla Boromejského. Počet trestanců se řadu let pohyboval mezi sedmi až osmi sty osob. K pracovní činnosti byli zařazováni jednak v ústavní režii (prádelně, kuchyni, pekárnu a řemeslnických dílnách), jednak k výrobě sáčků, draní peří a knoflíků. Mimo trestnici pracovali v zahradnictví a na polích. Všichni se pravidelně zúčastňovali bohoslužeb v místním kostele a vyučování v ústavní škole. Jejich práva a povinnosti, jakož i disciplinární opatření stanovil tzv. Domácí řád.

Po vzniku Československé republiky po roce 1918 byl ústav využíván k umístění nepolepšitelných trestanců ve výkonu žaláře a těžkého žaláře ze země moravské. Pro nevhodnost objektu byla v roce 1928 snížena ubytovací kapacita na 200-250 trestanců, kteří mohli být umístěni jen na společných ložnicích. V průběhu roku 1928 byla trestnice zrušena a po stavební adaptaci znovu otevřena v roce 1930 jako Ústav pro choré trestance na Mírově, kteří pro sešlost věkem, trvalou tělesnou vadu nebo trvale chorobný stav potřebovali stálý lékařský dohled. V roce 1936 bylo v ústavu celkem 249 trestanců, většina z nich byla nakažena tuberkulózou, někteří pohlavními chorobami a nemalou část tvořili invalidé a psychopati.

VĚZNICE S HISTORICKOU TRADICÍ

Na základě tzv. Mnichovské dohody se ocitl Mírov na odstoupeném území, které bylo připojeno k Velkoněmecké říši. Trestanci německé, polské a maďarské národnosti zůstali na místě a trestanci české národnosti, jakož i čeští dozorcí a úředníci byli přemístěni do věznice v Olomouci. V roce 1938 převzala trestnici německá vězeňská správa a do služeb vězeňské stráže nastoupili němečtí obyvatelé z Mírova a Mohelnice. Z bývalé trestnice se stala nejprve káznice, kde byli věznění zejména Češi z okupovaných území na severní Moravě za protinacistický odpor a účast v ilegálních odbojových organizacích. V roce 1942 zde byla dočasně zřízena vyšetřovací vazba gestapa pro oblast Brno, Opavy, Prostějova a Šumperku. V důsledku týrání, špatných životních a pracovních podmínek, nedostatečné hygieny a léčby zemřelo do roku 1945 celkem 666 vězňů, z toho 516 Poláků, 137 Čechů a 13 osob jiné národnosti. Po zániku protektorátu v roce 1945 předal německý personál správu věznice ilegálnímu národnímu výboru složenému z českých politických vězňů. Do trestnice byly soustředěny osoby odsouzené za kolaboraci, např. bývalí členové protektorátní vlády Rudolf Beran, Jaroslav Krejčí, gen. Jan Syrový. Byly zde též zřízeny zvláštní nucené pracovní oddíly pro osoby odsouzené mimořádným lidovým soudem s délkou trestu nad 5 let. Tito odsouzení byli využíváni k ob-

nově národního hospodářství a jiným pracím ve veřejném zájmu. Do obnovené trestnice se postupně navracel výkon trestu nemocných trestanců. Ke zlepšení ekonomické situace a zaměstnávání trestanců byl zřízen tzv. justiční statek v místní části Nové Sady.

Koncem roku 1948 bylo v evidenci celkem 1 791 osob z řad retribučních, kriminálních a politických vězňů, u nichž se začal uplatňovat tzv. třídní přístup, který vyústil v týrání odpůrců komunismu. Obětí nastupujících politických perzekucí se stal i bývalý ministr spravedlnosti JUDr. Prokop Drtina, gen. Karel Kutlvašr, Jiří Stříbrný, katoličtí kněží Antonín Huvar, Stanislav Zela, Karel Otčenášek a další. V letech 1949–1951 se mimo trestnici nacházel v hradním objektu tábor nucené práce pro bývalé armádní důstojníky. Byl zde vězněn např. František Fajtl, Antonín Petrák a Josef Buršík, kterému se podařilo uprchnout do zahraničí. V roce 1953 byl Mírov jedním z nápravných zařízení ministerstva vnitra, jehož celková kapacita činila 738 míst. Mezi tzv. protistátními vězni byli početně zastoupeni představitelé katolické církve a řeholních řádů, např. biskup Stanislav Zela, opat premonstrátů Vít Tajovský, jezuita Adolf Kajpr a mnoho dalších významných osobností. V roce 1961 činil celkový stav 903 odsouzených, z toho 143 osob vězněných z politických důvodů.

V letech 1965–1989 byli v nápravně výchovném ústavu Mírov umístováni odsouzení II. nápravně výchovné skupiny, kteří byli označeni jako útekáři nebo jinak nebezpeční. V roce 1971 činil celkový početní stav 850–1000 odsouzených, avšak postupně se snížil na 574 odsouzených v roce 1983. V té době zde vykonávali trest též političtí vězni odsouzení pro trestné činy proti republice podle hlavy I. trestního zákona, např. spisovatel Vladimír Škutina nebo novinář Petr Uhl, člen Charty 77. Jejich počet se pohyboval od 12 do 15 osob. Zacházení s odsouzenými v reformním pojetí bylo nazýváno nápravně výchovnou činností. Hlavní důraz byl nadále kladen na zaměstnávání odsouzených a jejich pracovní výsledky. Ke zřízení jednoho z vnitřních pracovišť byly využity prostory zrušeného ústavního kostela. Odsouzení, kteří splňovali stanovené bezpečnostní podmínky, byli zařazováni na vnějších pracovištích.

Na základě vyhlášené amnestie prezidenta republiky bylo do konce roku 1990 propuštěno celkem 399 odsouzených. Na základě nové koncepce českého vězeňství byla věznice Mírov určena k výkonu trestu odsouzených v oddělení s ostrahou, zvýšenou ostrahou a oddělení pro výkon doživotních trestů. V této souvislosti se výrazně změnilo složení odsouzených i početní stav, který poklesl na polovinu. V letech 1993–2001 byla na Mírově vykonávána vazba pro okresní soudy v Šumperku, Svitavách, Jeseníku a Ústí n. Orlicí. V rámci vnitřní diferenciací bylo zřízeno též specializované oddělení pro odsouzené s poruchami psychiky a chování. Realizace těchto záměrů si vyžádala rozsáhlou stavební rekonstrukci věznice s ohledem na požadavky státní památkové péče. Rozšiřováním vnitřních pracovišť se podařilo zaměstnat 53 % odsouzených. Vzhledem k dlouhodobým trestům odsouzených byl kladen velký důraz na účelné využívání volného času ke vzdělávání, zájmové činnosti a terapii. Podle současné profílace je Věznice Mírov určena pro výkon trestu odnětí svobody se zvýšenou ostrahou a ostrahou se středním a vysokým stupněm zabezpečení. V rámci oddělení se zvýšenou ostrahou zabezpečuje specializovaný výkon trestu pro odsouzené s poruchami duševními a poruchami chování.

PLZEŇ

Věznice Plzeň využívá objekt bývalého trestního ústavu pro muže, který byl postaven v letech 1874-1878 v lokalitě „Na Borách“ podle anglického vzoru pro 850-915 trestanců. Byli zde soustředováni političtí vězni z Čech, Moravy, Slezska, Dolního a Horního Rakouska, Solnohradska a Štýrska a další odsouzení k trestu těžkého žaláře nad 10 let. V roce 1894 zde vykonávalo trest 33 osob, odsouzených v politickém procesu s tzv. Omladinou, včetně pozdějšího ministra financí Aloise Rašína. S výjimkou politických vězňů a nemocných byli všichni povinni vykonávat přidělenou práci při zajišťování provozu trestnice, v ústavních dílnách a výjimečně i mimo ústav pro potřebu státu nebo obce. K výchově, vzdělávání a péči o trestance sloužila ústavní škola, knihovna, kaple a nemocnice.

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byl trestní ústav využíván k umístování prvotrestaných osob a polepšitelných recidivistů ze země české a moravskoslezské a pro politické provinilce z celé republiky. V roce 1921 zde vykonával trest také komunista Antonín Zápotocký, pozdější prezident Československé republiky. Koncem roku 1928 zde bylo umístěno celkem 494 trestanců, z toho 13 za zločiny proti státu. V letech 1930-1936 se v trestnici uskutečnilo šest odborných kurzů pro dozorce. Trestnice byla často navštěvována významnými domácími i zahraničními osobnostmi. V roce 1930 ji navštívili delegáti X. mezinárodního kongresu pro trestní právo a vězeňství, který se konal v Praze.

V období Protektorátu Čechy a Morava byl v trestnici umístěn velký počet osob židovského původu ve vazbě německé tajné státní policie (gestapa). Ze známých osobností byl zde vězněn Luděk Pík, bývalý poslanec Národního shromáždění, a primátor města Plzně a prof. Josef Skupa, prezident Mezinárodní unie loutkářů a pozdější zakladatel Divadla Spejbla a Hurvíňka. Od roku 1944 byly vysílány trestanec-ké pracovní oddíly do Škodových závodů, muniční továrny v Bolevci u Plzně a k odstraňování nevybuchlých leteckých bomb. Během roku 1943 bylo zatčeno gestapem celkem 14 zaměstnanců trestnice, z nichž 2 byli popraveni a 4 zemřeli ve věznicích v Německu.

Po obnovení Československé republiky bylo v ústavu umístěno k výkonu trestu několik členů protektorátní vlády, JUDr. Jaroslav Krejčí, Richard Bienert, Adolf Hrubý, Jindřich Kamenický a později bývalý německý generál Rudolf Toussaint. Ke konci roku 1948 činil celkový stav trestanců 2 867 osob. Převažovali trestanci odsouzení mimořádnými lidovými soudy, z nichž dvě třetiny tvořili Němci. V roce 1949 byl v trestnici popraven na základě vykonstruovaného politického procesu generál Heliodor Píka a před popravou vězněn poslanec Stanislav Broj. Dále zde vykonávali trest např. generálové Karel Janoušek a Karel Paleček, představitelé katolické církve a dokonce hokejisté národní reprezentace. K zamezení pomoci politickým vězňům ze strany příslušníků Sboru vězeňské stráže byl vykonstruo-

ván soudní proces, který měl za následek popravu strážmistra Čenka Petelíka a přísné testy odnětí svobody pro dalších pět dozorců.

V letech 1953-1965 byl ústav nápravným zařízením ministerstva vnitra. Byli zde soustředováni odsouzení muži za kriminální trestné činy, zejména recidivisté, nemocní s tuberkulózou a odsouzení za tzv. protistátní trestné činy s trestem nebo jeho zbytkem do 3 let. Na počátku roku 1960 zde vykonávalo trest odnětí svobody celkem 2 150 odsouzených, z toho 254 tzv. protistátních. Vězni byli pracovníčně využíváni především v hornictví, stavebnictví a stro-

jírenství. V mimopracovní době byl kladen důraz na jejich politické ovlivňování formou přednášek, vybraných filmů, knih a denního tisku. Od roku 1965 byli v nápravně výchovném ústavu Plzeň umístováni především odsouzení muži II. NVS, bylo zřízeno speciální oddělení pro odsouzené I. a II. NVS, u nichž se ve větší míře projevovaly psychopatické poruchy. V roce 1973 středisko protialkoholní ochranné léčby pro odsouzené muže I. NVS a v roce 1983 školské vzdělávací středisko. Objekt ústavu sloužil též pro výkon vazby. Na základě provedené amnestie prezidenta republiky v roce 1968 bylo z ústavu propuštěno 758 odsouzených. V dalších letech stav odsouzených narůstal a v roce 1988 bylo v ústavu umístěno 1835 odsouzených. Na přelomu 70. a 80. let zde vykonávali trest také zastánci lidských práv Václav Havel,

Jiří Dienstbier, Pavel Wonka a další signatáři Charty 77, dále členové Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) a též pozdější arcibiskup Dominik Duka. Podle nové koncepce českého vězeňství v roce 1991 byl ústav určen pro výkon trestu odsouzených mužů I. a II. NVS z celé ČR, k umístování nebezpečných odsouzených, psychopatů, drogově závislých a odsouzených k zařazení do školského vzdělávacího střediska. Dále byl zajišťován výkon vazby pro všechny kategorie obviněných včetně žen v rámci Západočeského kraje. Na základě novely zákona o výkonu trestu odnětí svobody byla věznice Plzeň určena k výkonu trestu se zvýšenou ostrahou, ostrahou a dozorem pro odsouzené muže a pro výkon vazby. Nadále zde zůstala speciální oddělení pro odsouzené drogově závislé a psychopaty. Celková kapacita byla stanovena na 1 057 míst, z toho 635 pro výkon trestu a 422 pro výkon vazby. Současná profilace určuje vězňici Plzeň k výkonu trestu odnětí svobody s ostrahou se středním a vysokým stupněm zabezpečení a se zvýšenou ostrahou. Dále pro specializovaný výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním návykových látek a odsouzených trvale pracovní nezařaditelných. Věznice je určena též pro výkon vazby.

VALDICE

Věznice využívá historické objekty bývalého kartuziánského kláštera ze 17. století, ve kterém byl v roce 1857 zřízen trestní ústav pro muže. Byl určen k výkonu trestu žaláře a těžkého žaláře pro odsouzené muže z Čech, Moravy, Slezska, Rakous, Solnohradska a Tyrolska s uloženým trestem nad 10 let. První trestanci včetně známého pachatele loupežní Václava Babinského byli dopraveni ze zrušené pevnostní věznice na Špilberku v Brně. Trestnice byla postupně naplněna až na 800 trestanců. Všichni trestanci byli povinni pracovat, navštěvovali bohoslužby a bylo jim umožňováno školní vzdělání. Až do roku 1868 byla správní služba svěřena skupině milosrdných sester Kongregace sv. Karla Bormejského.

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byla trestnice určena pro nepolepšitelné trestance z Čech a obvodů moravských krajských soudů se sídlem v Brně, Olomouci, Jihlavě a Znojmě. Mezi nejznámější trestance patřil Josef Šoupal, odsouzený v roce 1923 za atentát na ministra financí Aloise Rašína. V roce 1928 zde bylo umístěno celkem 428 trestanců, z toho 35 k výkonu doživotního trestu. Koncem roku 1938 byli do trestnice umístěni nemocní trestanci z Mírova a Olomouce a dále mladiství provinilci z Mikulova. Vedle prací k zajišťování provozu trestnice byli trestanci za-

městnávání lepením obchodních sáčků a řemeslnými pracemi v dílnách, zahradnictví a na polích. Kromě pravidelných bohoslužeb a školního vyučování byly konány vzdělávací přednášky k otázkám osobní a sociální hygieny. Trestancům bylo umožňováno zapůjčování knih z vězeňské knihovny, pěstování hudby, zpěvu a pořádání ústavních koncertů. V období Protektorátu Čechy a Morava využívalo jičínské gestapo objekt samovazby pro vyšetřovací a vazební účely. V důsledku špatných životních podmínek se v této době výrazně zvýšila úmrtnost trestanců. Soustavný nedostatečný počet dozorců souvisel s jejich propouštěním a zatýkáním za odbojovou činnost. V letech 1940–1942 bylo postupně zatčeno 22 vězeňských zaměstnanců, včetně ústavního lékaře. Po obnovení Československé republiky v roce 1945 byli v trestnici soustředěni nacističtí zločinci, zrádci a kolaboranti pro trestní řízení před mimořádným lidovým soudem. V následujícím období byli z trestnice vymístěni mladiství provinilci, které nahradili dospělí odsouzení za retribuční trestné činy. V roce 1947 zde vykonával trest např. gen. Jan Syrový a Rudolf Beran, předseda I. protektorátní vlády.

Po roce 1948 byli do trestního ústavu Valdice umísťováni tzv. protistátní vězni, odsouzení za protikomunistický odpor. Jednalo se o bývalé duchovní správce, politiky, intelektuály, podnikatele, zemědělce a spolkové funkcionáře, např. Prokop Drtina, František Hála, Jiří Hejda nebo gene-

rál Karel Klapálek. Celkový počet vězňů značně převyšoval stanovenou ubytovací kapacitu 1 447 míst. Vězni byli často nedostatečně stravováni a vystaveni hrubému zacházení ze strany dozorců. V objektu samovazby byla zřízena vyšetřovací věznice Státní bezpečnosti, ve které byli drženi zejména katoličtí kněží. V roce 1950 byl ubit vyšetřovatel StB číhošťský farář Josef Toufar. V roce 1958 zemřel na následky podmínek výkonu trestu Jan Vašek, bývalý starosta Sokola z Koprivnice. Ve zrušeném kostele byla v přízemí a na dvou vestavěných dřevěných patrech umístěna vězeňská pracoviště na výrobu bižuterie a plátěných sběráků pro zemědělské samovazy. V letech 1965–1989 byli do nápravně výchovného ústavu ve Valdicích zařazováni zpravidla odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody ve III. nápravně výchovné skupině (NVS) včetně odsouzených s určením do zostřené izolace, dále do oddělení zvláštního dohledu nebo střediska protialkoholní ochranné léčby. V menší míře zde vykonávali trest

odsouzení II a I. NVS, kteří byli umístěni odděleně. Školské vzdělávací středisko umožňovalo vybraným odsouzeným doplnění základního vzdělání, vyučení a získání kvalifikace v odborných kurzech. V 70. letech zde byli vězňi představitelé disentu, například Antonín Pernický, Oto Mádr, Jiří Wolf a Ivan Martin Jirous. V roce 1987 se v ústavu nacházelo 2 503 odsouzených, z nichž bylo 82 vězněno z politických důvodů. Pracoviště uvnitř ústavu zřizovaly národní podniky, určené Státní plánovací komisí. Po provedení amnestii prezidenta republiky v roce 1990 zůstalo v ústavu jen 470 odsouzených III. NVS. V roce 1993 byl ústav změněn na Věznici Valdice s určením pro výkon trestu odnětí svobody ve zvýšené ostraze. Až do roku 2001 zde bylo současně zřízeno oddělení pro výkon vazby. V roce 2003 byla věznice určena pro výkon trestu s ostrahou, zvýšenou ostrahou a výkon doživotního trestu s celkovou ubytovací kapacitou 971 míst a možností zaměstnávat 800 odsouzených ve vnitřních provozech a na pracovištích soukromých firem. Na základě současné profilace je věznice Valdice určena pro výkon trestu odnětí svobody se zvýšenou ostrahou a ostrahou se středním a vysokým stupněm zabezpečení. V rámci oddělení se zvýšenou ostrahou zabezpečuje specializovaný výkon trestu pro odsouzené s poruchami duševními, poruchami chování a poruchami osobnosti a chování způsobenými užíváním návykových látek.

PRAHA PANKRÁC

Objekt Vazební věznice Praha Pankrác byl postaven v letech 1885-1889 ke zřízení zemské mužské trestnice na nezastavěných pozemcích mezi tehdejšími městskými částmi Pankrác a Nusle. Nová trestnice s kapacitou 800 míst byla určena pro výkon trestu odsouzených mužů v žaláři prvního a druhého stupně a k výkonu trestu mladých odsouzených ve věku od 14 do 21 let. Trest žaláře vykonávaly dospělé osoby za spáchané zločiny, které vážně ohrožovaly veřejnou bezpečnost, zejména státní zájmy, bezpečnost jednotlivců, jejich majetek, svobodu nebo jiná práva. Za stejné delikty byli vězněni i mladí trestanci ve věku 14-21 let, avšak v podmínkách odlišného režimu. První trestanci byli přijati ze zrušené Svatováclavské trestnice. V letech 1893-1894 zde byla vězněna část politických radikálů souzených v procesu s tzv. Omladinou. V trestnici byly vytvořeny podmínky pro zaměstnávání v řemeslnických dílnách a v zahradnictví. Zejména mladí trestanci byli povinni navštěvovat bohoslužby a školní výuku.

V roce 1918 přešla pankrácká trestnice do majetku československého státu a v roce 1929 se stala věznicí Krajského soudu trestního v Praze. Se zřízením soudní věznice zde byly umístovány osoby k výkonu vyšetřovací vazby a zjišťovací soudní vazby. Dále odsouzení muži a ženy k výkonu trestu vězení a žaláře nejdéle do jednoho roku. Vězněné ženy s novorozenci byly umístěny ve zvláštním oddělení nemocnice, kde byly pod dohledem odborného lékaře a ošetřovatelky. Na základě zákona č.123/1931 Sb., o státním vězení vzniklo oddělení pro výkon trestu tzv. politických provinilců s uloženým trestem odnětí svobody do 6 měsíců. Dále zde byla vykonávána zjišťovací nebo exekční vazba pro civilní řízení. V roce 1927 se v pankrácké věznici nacházelo celkem 701 vězňů, z toho 624 mužů a 77 žen.

Areál pankrácké věznice byl v průběhu let 1939-1945 upraven k umístění až 2 200 vězňů, čímž se stal největším vězeňským zařízením na území protektorátu. Nacházela se zde protektorátní česká věznice, německá policejní věznice gestapa a německá soudní věznice, přičemž jejich činnost byla koordinována s ohledem na potřeby nacistické okupační správy. V dubnu 1943 bylo v přízemí německé soudní věznice zřízeno tzv. oddělení smrti s gilotinou, pro které se vžil název „pankrácká sekýrárna“. Do roku 1945 zde bylo popraveno celkem 1 075 osob, z toho 155 žen. V letech 1939-1945 prošli pankráckou věznicí tisíce vězňů různých národností: Češi, Slováci, Poláci, Rusové, Angličané, Američané, Kanadčané, Jugoslávci, Belgičané, Holanďané, Fran-

couzi a Řekové. Za protinacistický odboj zemřelo v koncentračních táborech osm dozorců. Při pražském povstání zahynuli dva pankráčtí dozorcí, Antonín Homolka, František Povolný a dozorce z Valdic, Jaroslav Vojtíšek.

Po osvobození Prahy v květnu 1945 došlo k živelnému zatýkání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů. Umístováni byli do vyšetřovací vazby pro trestní řízení před Mimořádným lidovým soudem. Do vyšetřovací vazby byli dodáni členové bývalé protektorátní vlády a bývalý protektorátní prezident JUDr. Emil Hácha, který zemřel ve vězeňské nemocnici. Byl zde uvězněn a popraven i představitel nacistické okupační správy, státní ministr Karl Hermann Frank. Od roku 1948 byl trakt vyšetřovací vazby využíván k umístování osob, obžalovaných za tzv. protistátní činnost a souzených Státním soudem v Praze. V roce 1949 bylo ve věznicí zřízeno vazební oddělení pro potřebu Krajského velitelství Státní bezpečnosti v Praze. Později iniciovalo velitelství StB zřízení vězeňského oddělení v pavilonu č. 17 Psychiatrické léčebny v Praze Bohnicích k umístování vězňů za účelem zkoumání jejich zdravotního stavu. Za protikomunistický odpor a odboj bylo ve věznicí popraveno celkem 177 osob, z toho 1 žena, JUDr. Milada Horáková. Za kontakty s politickými vězni byl zde v roce 1950 popraven strážmistr Čeněk Petelík, plzeňský dozorce a v roce 1951 pankráčský dozorce strážmistr Jan Horáček. Dále zde bylo uvězněno a popraveno 11 funkcionářů KSČ v čele s Rudolfem Slánským.

Počátkem roku 1953 byli do ústavu nápravných zařízení Praha Pankrác umístováni obvinění muži i ženy k výkonu vyšetřovací nebo soudní vazby a dále odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody podle stanovených diferenciacních skupin. Pro potřebu různých národních podniků bylo při věznicí zřízeno 11 pracovních táborů. Na základě rozhodnutí politického sekretariátu ÚV KSČ v roce 1954 bylo zřízeno nové popravisko k výkonu rozsudků trestu smrti, vynešených na území celé Československé republiky. V roce 1954 byl změněn název ústavu na Věznicí č. 2 Praha. Do věznic byl začleněn i nápravně pracovní tábor č. 1 Praha, který poskytoval pracovní síly z řad odsouzených pro stavební výrobu MV. V důsledku přetrvávajících nedostatků v poporodní péči bylo v roce 1963 zrušeno oddělení pro vězněné ženy s novorozenci.

V roce 1965 se věznicí stala Nápravně výchovným ústavem (NVÚ) č. 2 Praha. Na počátku 70. let bylo zřízeno středisko ochranné protialkoholní léčby (SPOL), které zajišťovalo léčebně výchovné zacházení s odsouzenými se závislostí na alkoholu. Část lůžkové kapacity byla v roce 1989 vyčleněna pro umístování obviněných a odsouzených všech NVS

s onemocněním AIDS. Do roku 1973 existovala v Říčanech u Prahy pobočka pro místní výkon trestu odsouzených mužů I. nápravně výchovné skupiny a od roku 1977 pobočka v Praze-Holešovicích pro odsouzené muže za nedbalostní trestné činy. V areálu NVÚ byly v provozu Ústřední automobilové opravy SNV ČSR a Ústřední eskortní středisko. V letech 1967–1980 zde sídlil Výzkumný ústav penologický, který byl odborným pracovištěm SNV ČSR pro výzkum a vzdělávání v oblasti penitenciární psychologie a pedagogiky. Po roce 1965 postupně klesal celkový počet vězňů. K dalšímu snížení početního stavu došlo v důsledku amnestie prezidenta republiky, vyhlášené v roce 1968, kdy celkový stav činil 1 282 vězňů. V průběhu 80. let byli v NVÚ soustředováni odsouzení cizinci a průběžně ve výkonu vazby i trestu odnětí svobody zastánci lidských práv, zejména členové Charty 77, včetně Stanislava Devátého, Václava Bendy a Václava Havla.

Na základě nové legislativy k výkonu vazby a trestu odnětí svobody z roku 1993 byla pankráčská věznicí určena především pro výkon vazby a částečně k výkonu trestu odnětí svobody s dozorem nebo ostrahou. Nadále zde vykonávali výkon vazby a trestu odsouzení cizinci, jejichž počet výrazně narůstal. Zprovozněním nové vězeňské nemocnice byla získána potřebná spádová kapacita lůžek pro vězněné osoby. Pro poučení z minulosti českého vězeňství byl v roce 1995 nově upraven Památník Pankrác, jehož součástí jsou historické prostory bývalého nacistického popraviska. Byla provedena pietní úprava bývalého popraviska z 50. let za starou vězeňskou nemocnicí a popravisko užíváno do roku 1989 v suterénu hlavní budovy věznic. Podle současné profílace zajišťuje vazební věznicí Praha Pankrác výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody s ostrahou s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. Dále zabezpečuje specializovaný výkon trestu pro odsouzené, kteří jsou trvale pracovní nezařaditelní. Od roku 2022 je v areálu vazební věznicí zřízen třetí detenční ústav v ČR.

PRAHA RUZYNĚ Řepy

Vazební věznice Praha Ruzyně je umístěna v objektu bývalé Zemské donucovací pracovny, která byla postavena v roce 1935 jako kapacitní náhrada za zrušenou donucovací pracovnu v Praze na Hradčanech. Byla určena pro 200 káránců, kteří pracovali v dílnách a na nedalekém statku. V sousední obci Řepích existovala od roku 1865 Zemská ženská trestnice v klášterním objektu Milosrdných sester Kongregace sv. Karla Boromejského. Zde vykonávalo trest žaláře 250 odsouzených žen včetně mladistvých, které byly rovněž zaměstnávány ve vnitřních dílnách a na zemědělských pozemcích.

V letech 1939–1945 byla ruzyňská donucovací pracovna využívána též jako policejní věznice pro účely protektorátní i německé okupační správy. V souvislosti s přeplněností pankrácké věznice byly do Řep přemístěny ženy ve vyšetřovací vazbě německého soudu, kde je střežily pouze němec-

ké dozorkyně. Po osvobození od německého nacismu byl v prostorách donucovací pracovny zřízen internační tábor pro německé vojenské zajatce a zatčené vojáky Ruské osvobozené armády, tzv. vlasovce. Do tábora byli také dodáváni retribuční vězni, většinou kolaboranti. Do ženské trestnice v Řepích byly umísťovány ženy odsouzené za udavačství, kolaboraci a další zločiny podle retribučního dekretu prezidenta republiky.

Po únoru 1948 nastaly změny, které měly rozhodující vliv na činnost donucovací pracovny i zemské ženské trestnice. Rozhodnutím ministra vnitra bylo v Ruzyni zřízeno vězeňské oddělení oblastní úřadovny Státní bezpečnosti (StB) a v roce 1949 celý objekt převzalo Velitelství StB. Všichni káránci byli přemístěni do Zemské donucovací pracovny v Pardubicích. V letech 1951–1952 se uskutečnila výstavba nového vazebního objektu pro vyšetřovací účely StB. Přistavbou byla zvýšena ubytovací kapacita ze 120 na 400 cel. Až do roku 1954 měla věznice krycí název „Útvar Dub“. V průběhu 50. let docházelo ve věznici ke krutému zacházení s vyšetřovanci v průběhu výslechů i věznění v celách. V důsledku násilí při výslechu zde zemřel JUDr. Zdeněk Marjanko z ministerstva spravedlnosti, důstojník zpravodajské služby ČSLA Bedřich Wiesner, poštovní úředník, Ferdinand Lotrek a další spáchali sebevraždu. Ve vyšetřovací vazbě byla i JUDr. Milada Horáková a Rudolf Slánský, kteří byli později se svými společníky odsouzeni k trestu smrti. Počínající perzekuce řeholních řádů a kon-

gregací koncem roku 1948 se odrazila i ve zrušení ženské trestnice v Řepích. Trestankyně byly rozmístěny do krajských soudních věznic a uvolněné prostory využity ke zřízení Charitního ústavu pro oligofreniky, ve kterém bormejky zajišťovaly ošetrovatelskou péči. V roce 1950 byla Kongregace sv. Karla Boromejského zrušena a řádové sestry internovány.

V letech 1954–1961 byla označována ruzyňská věznice jako věznice č.1 Praha a disponovala celkovou ubytovací kapacitou 1 109 míst, určených především pro potřeby StB a vojenské kontrarozvědky. Vedle tzv. protistátních vyšetřovanců zde byli obvinění muži a ženy ve vyšetřovací vazbě za kriminální trestné činy. Ve věznicích byli ubytováni též odsouzení pro režijní práce a dále skupina výtvarníků z řad odsouzených k výrobě propagačních prostředků MV.

Po převodu vězeňství z ministerstva vnitra do působnosti ministerstva spravedlnosti v roce 1968 zajišťovala ruzyňská věznice nadále výkon vazby pro StB a vojenskou kontrarozvědku, které zde měly vyčleněné prostory pro svou činnost. Zacházení s obviněnými ve výkonu vazby nově upravil řád výkonu vazby, vydaný ministrem spravedlnosti v roce 1969 a doplněný v roce 1970. V průběhu 70. a 80. let byla do výkonu vazby dodávána celá řada zastánců lidských práv, zejména členové Charty 77.

Na počátku 90. let zajišťovala ruzyňská vazební věznice nepřetržitý příjem osob z Prahy a bývalého Středočeského kraje. Obvinění muži, kteří mohli vykonávat vazbu ve

zmírněném režimu, byli přemístováni do věznice Vinařice. Celková kapacita byla stanovena na 838 odsouzených, a to včetně 80 míst pro odsouzené ve výkonu trestu s dozorem, kteří byli zařazováni na vnitřních pracovištích.

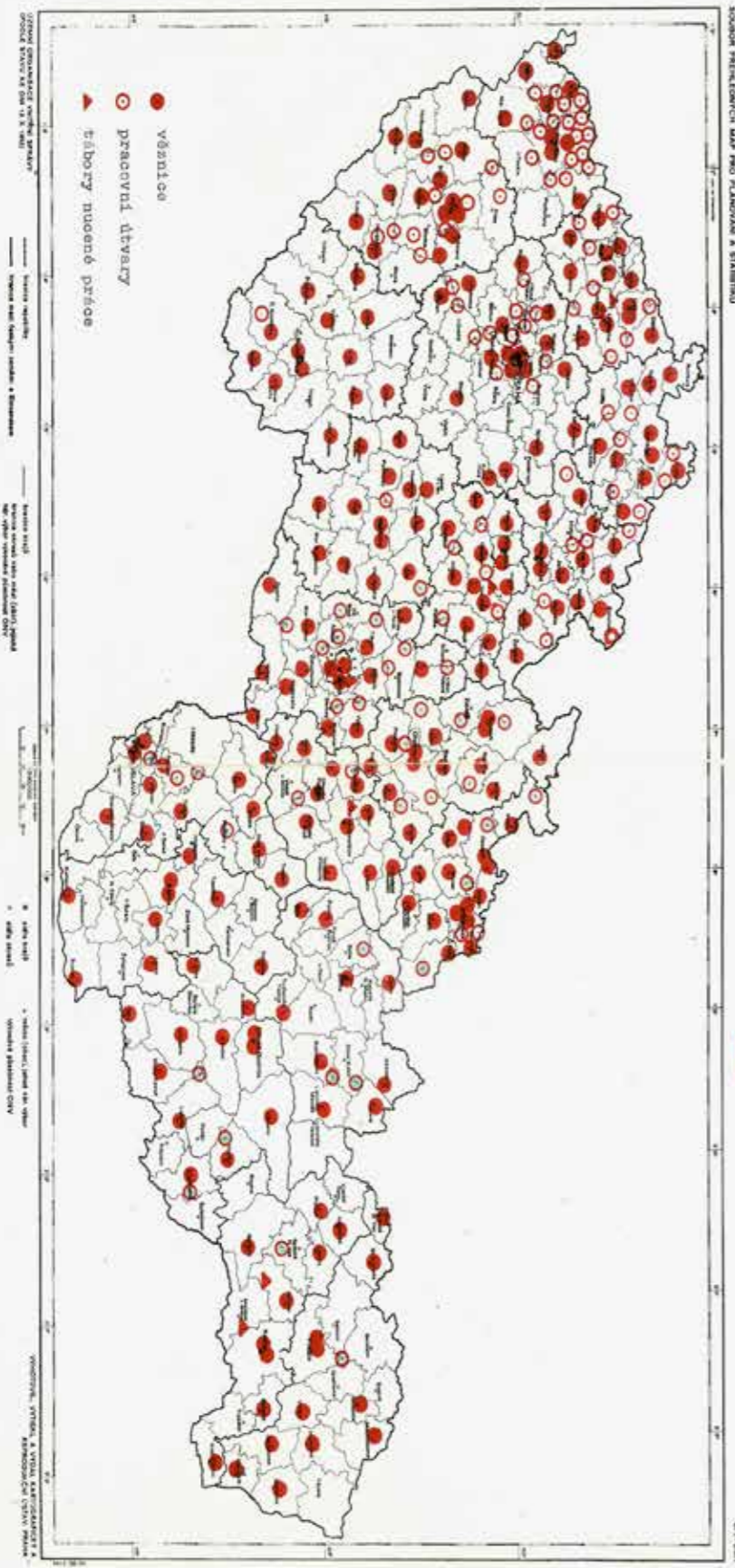
V souvislosti s uzavřenou smlouvou mezi Vězeňskou službou ČR a Kongregací Milosrdných sester sv. K. Boromejského v roce 1994 byla obnovena součinnost ve vězeňství. Po navrácení objektu bývalého kláštera v Řepích do majetkové správy Kongregace došlo k náročné rekonstrukci budov pro ošetrovatelské i vězeňské účely. V roce 1996 byla otevřena vězeňská část Domova sv. K. Boromejského a svěřena do správy vazební věznice Praha Ruzyně. Vzniklo oddělení pro přibližně 60 vybraných odsouzených žen, které byly zaměstnávány při provozu ošetrovatelského ústavu pro dlouhodobě nemocné.

Podle současné profilace je vazební věznice Praha Ruzyně určena k výkonu vazby a dále pro výkon trestu s ostrahou se středním a vysokým stupněm zabezpečení a pro specializovaný výkon trestu odsouzených pracovních nezařaditelných. Spravuje objekt Řepy pro odsouzené ženy k výkonu trestu s ostrahou s nízkým a středním stupněm zabezpečení a dále objekt Velké Přílepy pro odsouzené ženy k výkonu trestu s ostrahou se středním a vysokým stupněm zabezpečení.

SOVNÍK PRÁVNÍKOVICH MIEZ PRO PLANOVANÍ A STAVBY

vážnice a pracovnich táborů před zloúvením vážení v roce 1952

P O Č I T Y

Prílohy č. 13

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY 2023

978-80-908581-4-5